

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Інститут управління, психології та безпеки
Кафедра теоретичної психології

**ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ
ОСВІТИ ДО СТВОРЕННЯ СІМ'Ї В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ**

Кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти 4 курсу,
денної форми навчання,
спеціальності 053 Психологія

Максима ШПАК-РИЛЬНІКОВА

Науковий керівник

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри теоретичної
психології

Зоряна КОВАЛЬЧУК

Рецензент:

кандидат психологічних наук

Ольга ЗАВЕРУХА

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«___» «_____» 2023 р., протокол № _____
завідувач кафедри _____

доктор психологічних наук, професор

Зоряна КОВАЛЬЧУК

(підпис)

Львів – 2023

Анотація

Шпак-Рильніков Максим. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО СТВОРЕННЯ СІМ'Ї В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Актуальність дослідження. З одного боку, військовий конфлікт завжди є серйозним випробуванням для суспільства, включаючи громадян, які планують створення сім'ї. З іншого – сучасна вища освіта має свої особливості та вимоги, які можуть впливати на готовність молоді до створення сім'ї в умовах військового конфлікту. Важливо враховувати те, що військові конфлікти є непередбачуваними та можуть мати серйозні наслідки, включаючи руйнування сімейних зв'язків та погіршення психологічного стану людей. Тому дослідження психологічних аспектів готовності здобувачів вищої освіти до створення сім'ї в умовах військового конфлікту є актуальним завданням. Дослідження даної теми може допомогти в розумінні причин і наслідків низки проблем, пов'язаних зі створенням сімей в умовах військового конфлікту. Результати дослідження можуть бути корисні для психологів, вчителів, вихователів та інших фахівців, які займаються питаннями підготовки молоді до створення сім'ї в умовах військового конфлікту.

Ключові слова: створення сім'ї, воєнний час, психологічна готовність, здобувачі вищої освіти.

Abstract

Shpak-Ryl'nikov Maxim. PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE READINESS OF HIGHER EDUCATION ACQUIRES TO CREATE A FAMILY IN WARTIME CONDITIONS

Relevance of research. On the one hand, a military conflict is always a serious test for society, including citizens who plan to start a family. On the other hand, modern higher education has its own characteristics and requirements that can affect the readiness of young people to start a family in the conditions of a military conflict. It is important to take into account that military conflicts are unpredictable and can have serious consequences, including the destruction of family ties and deterioration of the psychological state of people. Therefore, the study of the psychological aspects of the readiness of higher education students to create a family in the conditions of a military conflict is an urgent task. The study of this topic can help in understanding the causes and consequences of a number of problems associated with the creation of families in the conditions of a military conflict. The results of the study can be useful for psychologists, teachers, educators and other specialists who deal with the issues of preparing young people to create a family in the conditions of a military conflict.

Key words: starting a family, wartime, psychological readiness, students of higher education.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ СІМ'Ї В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	7
1.1. Поняття створення сім'ї в умовах воєнного часу	7
1.2 . Особливості сімейного життя в умовах воєнних конфліктів	12
1.3. Вплив війни на психіку людини.....	16
1.4. Психологічні особливості студентів у контексті воєнних конфліктів.....	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	34
2.1 Характеристика досліджуваних груп.....	34
2.2. Аналіз показників психологічної готовності до створення сім'ї в умовах ..	36
воєнного часу	36
2.3 Вплив чинників воєнного конфлікту на психологічну готовність студентів до створення сім'ї.....	46
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53

ВСТУП

Актуальність дослідження. З одного боку, військовий конфлікт завжди є серйозним випробуванням для суспільства, включаючи громадян, які планують створення сім'ї. З іншого – сучасна вища освіта має свої особливості та вимоги, які можуть впливати на готовність молоді до створення сім'ї в умовах військового конфлікту.

Важливо враховувати те, що військові конфлікти є непередбачуваними та можуть мати серйозні наслідки, включаючи руйнування сімейних зв'язків та погіршення психологічного стану людей. Тому дослідження психологічних аспектів готовності здобувачів вищої освіти до створення сім'ї в умовах військового конфлікту є актуальним завданням.

Дослідження даної теми може допомогти в розумінні причин і наслідків низки проблем, пов'язаних зі створенням сімей в умовах військового конфлікту. Результати дослідження можуть бути корисні для психологів, вчителів, вихователів та інших фахівців, які займаються питаннями підготовки молоді до створення сім'ї в умовах військового конфлікту.

Сімейне життя є однією з найважливіших складових успішного соціального і психологічного розвитку особистості. Але воєнний час може створювати складні умови для здобувачів вищої освіти, які бажають створити родину, та їхніх сімей. Війна може вплинути на психологічний стан молодих людей, знизити рівень довіри до майбутнього, збільшити ризик появи тривожних та депресивних розладів. В цьому контексті вивчення психологічних аспектів готовності здобувачів вищої освіти до створення сім'ї в умовах воєнного часу є дуже актуальним.

Тему готовності досліджували такі автори: І. Білобровець, А. Лаптева, Н. Костенко, А. Бурлака, В. Вареник, Г. Глазунов, В. Глазиріна, І. Горелов, О. Кокун, В. Мороз, І. Пішко, Н. Лозінська, О. Колесніченко, М. Корольчук, В. Лефтеров, М. Зубалій, О. Остапенко, М. Тимчик та інші. Готовність до

створення родини розкривали у своїх наукових працях О. Кобзей, Л. Долинської, Т. Демидової, С. Голода, В. Зацепіна, А. Марченко, С. Ковальова, В. Лисенко, А. Денисенко, В. Захарченко та ін. Проте зовсім немає напрацювань щодо психологічних аспектів готовності здобувачів вищої освіти до створення родини в часі війни.

Метою дослідження: визначення факторів, що впливають на готовність здобувачів вищої освіти до створення сім'ї в умовах військового конфлікту та розробка рекомендацій з психологічної підготовки молодих людей до створення сімей в умовах воєнного часу.

Завдання дослідження :

1. вивчити проблему готовності до створення сім'ї в умовах воєнного часу в науковій літературі;
2. розкрити особливості сімейного життя в умовах воєнного конфлікту та описати вплив війни на психіку людини;
3. емпірично дослідити та проаналізувати психологічну готовність до створення сім'ї в умовах воєнного часу;
4. на підставі результатів емпіричного аналізу розкрити вплив чинників військового конфлікту на психологічну готовність студентів до створення сім'ї.

Об'єктом дослідження є особистісна готовність до створення сім'ї.

Предметом дослідження є психологічні аспекти готовності здобувачів вищої освіти до створення сім'ї в умовах військового конфлікту.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні знань про психологічну готовність до створення сім'ї, систематизації теоретико-методологічної основи цього феномену, а також розкритті сутності готовності до створення сім'ї саме у воєнний час, що науковцями до сьогодні ще було не досліджено.

Практичне значення роботи полягає у тому, що результати дослідження можна використати у психологічній консультації за відповідним напрямком сімейної консультативної роботи, а також у ході навчальних занять при

підготовці психологів в рамках дисциплін «Вікова психологія», «Сімейна психологія», «Психологія особистості» тощо.

Структуру нашої кваліфікаційної роботи складають вступ, два розділи, висновки до розділів та загальні висновки, список літератури та додатки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ СІМ'Ї В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

1.1. Поняття створення сім'ї в умовах воєнного часу

Створення сім'ї є важливим етапом у житті багатьох людей. Але воєнний час може суттєво ускладнити цей процес, зокрема, через розриви у зв'язках та можливість віддаленості від родини та близьких людей.

На початку війни багато пар швидко одружуються, щоб зміцнити свої стосунки та мати більш відчутну підтримку один від одного. Такі шлюби можуть бути прискореними та заснованими на бажанні вижити та зберегти своє життя. Однак, відносини між такими парами можуть бути нестійкими та швидко розпадатися, якщо вони не змогли взаємодіяти достатньо довго перед весіллям.

У той же час, війна може віддалити пару, яка вже була одружена. Наприклад, якщо один з партнерів служить у військових силах та перебуває на передовій, то іншому партнеру доведеться знайти спосіб пристосуватися до життя без свого коханого/коханої. Це може бути особливо складним для нових подружжів, які ще не встигли добре пізнати один одного та зміцнити свої зв'язки.

Створення сім'ї в умовах воєнного часу може також мати вплив на фінансове становище родини. Якщо один з партнерів служить у військових силах, то це може означати, що дохід сім'ї буде обмеженим, особливо якщо сім'я не може отримувати додатковий дохід. Крім того, створення сім'ї може вплинути на можливість одного з партнерів служити в армії, якщо, наприклад, у них народжується дитина.

Ще однією складністю створення сім'ї в умовах воєнного часу є те, що члени сім'ї можуть бути позбавлені можливості бачитися протягом тривалих періодів. Це може призвести до почуття самотності та відчуженості, які можуть відіграти роль у розпаді відносин. З іншого боку, важко визначити, які зусилля

слід зробити, щоб зберегти відносини в умовах, коли члени сім'ї не можуть бачитися протягом довгого часу.

Загалом, створення сім'ї в умовах воєнного часу є складним та вимагає великої зосередженості та зусиль від усіх сторін. Пари, які переживають такі умови, повинні бути готові до того, що їхні стосунки будуть тестовані різними випробуваннями. Вони повинні бути готові до того, що їхнє життя може бути нестабільним та змінюватися дуже швидко. Зрештою, успіх у створенні сім'ї в умовах воєнного часу залежить від того, наскільки сильні є взаємні почуття та наскільки партнери готові допомагати один одному в складних ситуаціях.

Створення сім'ї в умовах воєнного часу є важким завданням, оскільки це може призвести до віддалення від родини та небезпеки для життя.

Проте, не дивлячись на це, багато людей все ж таки створюють сім'ї в умовах війни. Основною причиною такого рішення є бажання мати підтримку та любов один одного в складний період.

Основними кроками при створенні сім'ї в умовах воєнного часу є:

- Запевнитися в тому, що ви знаєте один одного достатньо добре, щоб піти на такий крок.

- Обговорити з партнером потенційні небезпеки, з якими ви можете стикнутися, і прийняти рішення разом.

- Взяти до уваги можливі наслідки для родини, якщо один з партнерів потрапить у небезпеку.

- Обрати надійний спосіб комунікації з родиною та друзями в разі екстрених ситуацій.

- Розглянути можливості щодо фінансової підтримки для родини в разі необхідності.

- Пам'ятати про те, що вам доведеться дотримуватися певних правил та обмежень, залежно від місця та обставин, де ви знаходитесь.

- Необхідно приділяти увагу моральному та емоційному стану свого партнера та родини, тому що вони можуть стикнутися зі стресом та тривогою.

- Важливо мати план дій у разі евакуації та знати про можливі місця притулку в разі небезпеки.

- Добре було б мати підтримку від військових організацій та служб, які можуть надати допомогу та поради у складних ситуаціях.

- Необхідно розуміти, що створення сім'ї в умовах військового воєнного часу може бути важким та тривожним періодом, але з правильними підходами та зусиллями, ви зможете зберегти свої стосунки та допомогти один одному впоратися зі складною ситуацією.

Загалом, створення сім'ї в умовах воєнного часу потребує великої відповідальності та уваги, але це може бути сильним зв'язком між партнерами, який допоможе їм впоратися з будь-якими викликами життя.

Створення сім'ї в умовах воєнного часу є великою відповідальністю, проте з любов'ю та підтримкою один одного, це може стати великим джерелом мотивації та сили в складний період.

У психології сім'я вважається малою соціальною групою, основною функцією якої є формування особистого життя, джерелом якого є сімейний союз і батьківські зв'язки, а саме відносини між подружжям, дітьми та їх батьками, братами і сестрами. і взагалі родичі, тобто ті, хто проживає на одній території і веде спільне господарство, засноване на єдиному сімейному бюджеті [8, 34].

Довгий час багато мислителів розглядали сім'ю як вихідну і по суті моногамну одиницю суспільства, суспільство, у свою чергу, як розширену сім'ю, і таким чином соціальні відносини виникають із сімейних. Хоча більшість цілком усвідомлює, що структура і форма сім'ї змінюються залежно від суспільного ладу, при всьому цьому для цих змін характерна лише зовнішня ознака. Великі вчені різного часу вперше досліджували сім'ю як соціальну одиницю, що має певні відносини з навколишнім суспільством і державою [8].

Сучасне суспільство характеризується швидкими змінами навколишньої ситуації, в якій люди не завжди можуть зорієнтуватися. У ході таких змін

знищуються найважливіші суспільні цінності, які були найважливішим засобом виживання для людей того часу [31].

Водночас сім'я є активним соціальним інститутом, залежним від усіх соціальних змін, які можна спостерігати в сучасному суспільстві. На концепції сім'ї та шлюбу безпосередньо впливають економічні, політичні, культурні тенденції та громадська думка [36].

Традиційна громада зазвичай включає кровноспоріднений тип сім'ї, а найчастіше патріархальний. Основними функціями сім'ї в традиційному суспільстві є відтворення населення, економічний, сімейний і соціальний статус. У традиційному суспільстві інститут сім'ї є одним із основних каналів соціальної мобільності. Характерним для минулого було те, що аристократ, який втратив усе, міг одружитися на заможній міщанці і тим самим покращити своє матеріальне становище, а сім'я нареченої отримувала «квиток» у вищі світські кола. Навіть правителі країн вдавалися до шлюбу для вирішення політичних проблем, вибираючи вигідну партію серед членів королівських сімей. Майже всі шлюби в традиційному суспільстві були організованими, і такі шлюби статистично сильніші за шлюби за любов'ю. З цього випливає, що на той час розлучення було неприйнятним і суспільство засуджувало тих, хто наважувався на такий крок, тому інститут шлюбу вважається стабільним інститутом у традиційному суспільстві. У різних країнах залежно від економічної ситуації в регіоні можуть переважати моногамні або полігамні форми шлюбу. І навіть деякі традиції з давніх часів характерні для сучасного світу. Сьогодні наявність кількох дружин є досить поширеним явищем і світ ставиться до нього нормально, а щодо поліандрії можна побачити жінку, яка виходить заміж за кількох чоловіків, лише в Тибеті та деяких районах Індії [2,12].

І в давнину, і в сучасному світі ставлення до заміжніх жінок і одружених чоловіків істотно відрізняється, ніж до неодружених, до них ставляться з більшою довірою і повагою. Таке ж ставлення спостерігалось завжди і до розлучень, а в давнину вони були взагалі заборонені. Також цікаво, що в більшості традиційних суспільств жінки, які втратили чоловіка, завжди

отримували підтримку, зазвичай ця підтримка надходила від брата померлого, і він мав одружитися з цією вдовою. Але найбільше горя переживали ті жінки, які після смерті чоловіка залишилися без жодної підтримки, були більш безправними, ніж до шлюбу [4].

У сучасному світі зросла різноманітність форм і видів відносин у сімейній сфері. Зараз у нас все більше прикладів нетрадиційних шлюбів: цивільних. Гість, завжди разом із великою кількістю батьків-одинаків, коли діти ростуть лише з одним чи двома батьками. але один з них не є вродженим у дитини. Основними тенденціями трансформації шлюбно-сімейної сфери можна назвати зміни, пов'язані з розлученням, яке в наш час стає все більш загальноприйнятим і нормальним явищем, що відповідає уявленням про обов'язки та ролі чоловіка і жінки в сім'ї. сім'я повинна змінитися. Спостерігається орієнтація молоді на швидкоплинність шлюбних уз, наявність завищених вимог до майбутнього подружжя [3, 4].

Тому людині властиво прагнення впорядкувати свій життєвий уклад і діяльність, побудувати міжособистісні стосунки, вивести з навколишнього хаосу стабільність і порядок. Це стосується і шлюбно-сімейних стосунків, вони стають релігійно-моральними разом з допомогою нормам і громадській думці.

Але з часом вплив релігійних поглядів почав зменшуватися, і основне місце в становленні сімейного ладу займають нові «модні» віяння сучасності. Крім глобальних змін, відбулися також зміни в сімейній культурі та стосунках між подружжям, роль жінки в суспільстві, стосунки між батьками та дітьми. Зараз ми бачимо, що з часом ієрархія в сім'ї зайняла горизонтальне положення, сучасні чоловік і дружина рівні, тепер жінка може не повністю підкорятися чоловікові, але і взяти на себе роль «голови» в сім'ї, як чоловік. , вона може заробляти гроші для сімейного бюджету, змінилося і ставлення до дітей, молоде покоління вже не розглядається лише як майбутні нащадки сімейного спадку, а як самостійна особистість зі своїми бажаннями та думками [6, 22] .

1.2 . Особливості сімейного життя в умовах військових конфліктів

Сімейне життя в умовах військових конфліктів має свої особливості і виклики, які відрізняють його від мирного часу. Нижче наведено деякі з них:

1. Розрив сімейних зв'язків: війна може призвести до того, що члени сім'ї роз'їжджаються в різні країни або регіони через евакуацію або переселення. Це може створювати важкість в комунікації та підтримці емоційного зв'язку між членами сім'ї.

2. Фінансові труднощі: війна може призвести до економічного спаду і втрати робочих місць, що може створювати фінансові труднощі для сімей, особливо для тих, які живуть на зоні конфлікту.

3. Психологічний тиск: сім'ї, що живуть в умовах війни, можуть бути піддаються психологічному тиску, який відображається на їхньому здоров'ї та здатності функціонувати. Це може включати почуття тривоги, страху, втрати інтересу до життя та зниження самооцінки.

4. Нестабільне житло: війна може призвести до знищення житла та інфраструктури, що може створювати проблеми для забезпечення безпеки і затишку для членів сім'ї.

5. Недостатність основних потреб: умови військових конфліктів можуть призвести до зниження доступу до елементарних потреб, таких як їжа, вода, медична допомога, освіта і т.д.

6. Ризик травм та втрат: сім'ї можуть бути піддаються ризику травм та втрат, особливо якщо вони проживають в зоні бойових дій.

7. Розрив нормального життя: сім'ї, що живуть в умовах військових конфліктів, можуть бути позбавлені звичних розваг, дозвілля та можливостей для розвитку. Це може впливати на їхню загальну якість життя та здоров'я.

8. Незнання майбутнього: умови військових конфліктів можуть створювати невизначеність та невідомість щодо майбутнього, особливо щодо

того, коли та які зміни настануть. Це може створювати тривогу та страх серед членів сім'ї.

Життя багатьох сімей сьогодні визначається психологічною безграмотністю подружжя, а саме неправильними уявленнями про жіночу і чоловічу психологію, про основні правила емоційної взаємодії між чоловіком і жінкою, між батьками і дітьми в сім'ї, а також відсутністю базових знань, оскільки тема людської сексуальності часто засуджується і, так би мовити, забороняється з раннього дитинства, тому молоді люди педагогічно погано поінформовані про основи сексуальності, про те, які сексуальні відхилення існують і як з ними боротися. них, неписьменність, незнання елементарних правил виховання та дитячої психології [42].

Міжособистісні стосунки в шлюбі поступово формують соціально-психологічні установки, погляди, переваги та переваги, загальні для обох подружжя. Перше і найскладніше завдання в шлюбі – це встановлення системи спільних потреб, які можуть стосуватися як побажань обох партнерів, так і кожного окремо, тобто можуть бути дуже індивідуальними. Це, наприклад, потреби в освіті, професійній діяльності, дозвіллі тощо [44].

Подружнє життя передбачає певні вимоги до поведінки та вчинків партнерів, що обмежує індивідуальну свободу. Головне завдання в сімейному житті – розподіл справ між чоловіком і дружиною, будуючи спільне життя, треба враховувати можливості та бажання партнерів, інакше можливі сварки, докори та образи [1, 29].

Подружня пара може виявити, що шлюб не приніс очікуваного. Розбіжність між подружніми очікуваннями та реальністю може бути різною за силою. Для одних молодят ця ситуація виявляється надто болючою та проблематичною, для інших вона не така складна та не настільки емоційно забарвлена, вони мають достатній рівень наполегливості, терпіння та самоконтроль. Все залежить від соціальної та психологічної зрілості подружжя [5].

Для сімейного благополуччя багато залежить від того, які ідеали у молодих людей, коли вони одружуються, як вони уявляють собі подружнє щастя. Молоді люди здебільшого не готові до того, що стосунки виявляються не такими, якими вони є насправді, розбіжність між ідеалом і реальністю стає тягарем і штовхає їх на розлучення. Це найпоширеніша причина незадоволеності подружнім життям [11, 27].

Незважаючи на всі труднощі в сімейному житті, такі цінності, як шлюб і сім'я, дуже важливі для кожної людини в цьому житті. Спільне існування в сім'ї передбачає, що кожен член сім'ї завжди переосмислює і адекватно оцінює власні вчинки не тільки зі свого боку, а й з точки зору інших. Проживши тривалий час разом, подружжя починає заздалегідь розуміти, яка реакція на ті чи інші ситуації, вчинки і дії можуть бути у інших членів сім'ї.

Таким чином, з часом, коли люди живуть пліч-о-пліч, члени сім'ї починають змінювати свою поведінку і стають більш гнучкими, пристосовуючись до оточуючих, їхніх бажань і намірів [17, 28] Від домовленості залежить відповідність рольової поведінки подружжя. рольових очікувань, тобто чи чоловік так само активний виконує сімейні обов'язки та грає ролі, які кожен із подружжя обговорює та приймає. Така поведінка відзначає людину, яка готова сумлінно виконувати умови, які поділили між собою чоловік і дружина [17].

Для молодої пари в процесі спільного життя все більш актуальними стають нові ролі та обов'язки, іноді батьківські, вони намагаються підтримувати теплі стосунки, піклуватися один про одного, мати привабливу зовнішність, як свою, так і професійні інтереси подружжя. Реалізуючи інтереси, що найбільш характерно для молодої жінки, тоді нормальним для подружжя стає вирішення тих чи інших сімейних і побутових проблем із заохоченням [26].

На початку спільного сімейного життя сексуальні стосунки молодих людей втрачають значення. Це явище пов'язане з тим, що молодята не надають такого великого значення інтимним стосункам, оскільки ієрархія сімейних цінностей у

них формується під час спільного життя, і в результаті досягається психосексуальна сумісність молодих партнерів [18].

Важливим етапом у житті молодят є утвердження системи сімейних цінностей для максимально комфортного спільного життя в родині. Для молодої пари все ще характерні суперечливі погляди чоловіка і жінки на те, чого вони хочуть і що хочуть робити. Наприклад, часто буває так, що молодій жінці стає важливо зосередитися на виконанні своїх професійних обов'язків, і тоді вона хоче, щоб її чоловік активно виконував більшість сімейних обов'язків, незважаючи на те, що її чоловік є прихильником традицій. виховання і вважає неприпустимим виконання ним «жіночих обов'язків» функцій у сім'ї [23, 49]. Найбільший вплив на молодь та її сімейні ролі має виховання, зразки для наслідування батьківської родини, отримані з дитинства, коли вони відчують вплив найближчого значення. Середовище, рід діяльності, режим праці, особистісні схильності людини, зовнішні фактори [21].

Вирішальним для рольової сумісності подружньої пари є взаємне прийняття і згода їх рольових установок по відношенню до завдань чоловіка і дружини. Рольові установки особистості визначаються тим, якими видами сімейної діяльності людина буде займатися і за що відповідатиме в сімейному житті. Некоректні рольові очікування молодої дружини виражаються в тому, наскільки вона задоволена участю чоловіка у веденні домашнього господарства, вихованні дітей і ініціативі в організації сімейного дозвілля [20].

У цьому випадку можна говорити про розбіжність між ідеальними уявленнями про сімейні цінності, прийнятими ролями, установками та їх реалізацією в реальності. Таким чином молоді люди усвідомлюють, наскільки важливі спільні інтереси, потреби, ідеї та дозвілля. Але подружжя часто стикається з серйозними проблемами, оскільки обирає індивідуальний стиль взаємодії в міжособистісному спілкуванні, що призводить до конфліктних ситуацій, коли в парі немає компромісу та гармонії [37].

1.3. Вплив війни на психіку людини

Участь у бойових діях впливає на свідомість людини, піддаючи її серйозним якісним змінам. Посттравматичний стресовий розлад сприяє розвитку специфічних сімейних стосунків, особливих життєвих сценаріїв і може впливати на все життя людини.

На відміну від гострої стресової реакції, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) виникає не під час травматичної події, а у віддаленому майбутньому — після виходу людини зі стану сильного стресу. Латентний період зазвичай становить 2-6 місяців з моменту психологічної травми.

У сучасних умовах в нашій державі відбуваються глибокі зміни, що торкаються всіх сфер життя громадян і суспільства в цілому. Це пов'язано із ситуацією на сході України та збільшенням кількості військовослужбовців, які беруть участь у бойових діях. Окрім бойового досвіду, вони отримують фізичні та психологічні травми, істотно змінюється їхня психіка. З часом учасники таких екстремальних подій страждають психічними розладами та важко адаптуються до мирного життя. Тому необхідно знайти ефективні шляхи адаптації та соціально-психологічної реабілітації воїнів, які побували в зонах збройних конфліктів.

Психічні зміни у людей, які пережили ту чи іншу екстремальну ситуацію, вперше описав у 1871 році Да Коста у солдатів під час громадянської війни в США і назвав їх «синдромом солдатського серця». У 1941 році А. Кардінер назвав це явище «хронічним військовим неврозом» і показав, що військовий невроз має як фізіологічну, так і психологічну природу. Він вперше дав вичерпну характеристику симптомів: збудливість і дратівливість; неприборканий характер реакції на раптові подразники; фіксація на обставинах травмуючої події; відхід від реальності; Схильність до неконтрольованих агресивних реакцій.

У 1980 р. М. Горовиць запропонував виділити його в самостійний синдром, назвавши «посттравматичний стресовий розлад». Пізніше група авторів під

керівництвом М. Горовиця розробила діагностичні критерії ПТСР, які спочатку були прийняті для американських класифікацій психічних захворювань (DSM-III та DSM-III-R), а згодом для МКХ-10, де ПТСР – коротко описано в розділі F 44.88. Відповідно до МКБ-10, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) може розвинутиися після травматичних подій, що виходять за межі звичайного досвіду людини, що призводить до патологічних змін особистості учасників бойових дій, часткової або повної дезадаптації до умов мирного часу.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) — це непсихотична відстрочена реакція на травматичний стрес, яка може спричинити низку психологічних і поведінкових розладів. Щоб виник ПТСР, людина повинна пережити стресовий фактор, що перевищує нормальний людський досвід, який може викликати стрес.

Основними симптомами синдрому ПТСР є: проблеми зі сном; патологічні спогади (нав'язливі флешбеки); нездатність запам'ятовувати – амнезія на деякі події (уникнення); гіперчутливість (підвищена пильність); перезбудження (невідрагована надмірна мобілізація). До вторинних симптомів посттравматичного стресового розладу відносяться: депресія, тривога, імпульсивна поведінка, алкоголізм, соматичні проблеми, розлади функції «єго» тощо. Психологічні наслідки участі в бойових діях означають, що в умовах мирного часу через підвищене почуття справедливості підвищується тривожність, виникають «вибухові» реакції, які періодично виникають у відповідь на подразники, депресивні стани, порушення соціальної взаємодії ветеранів, сімейні конфлікти, проблеми з працевлаштуванням. Такі люди втрачають інтерес до суспільного життя, знижується їх активність у вирішенні життєво важливих проблем.

Єдиної теорії патогенезу посттравматичного стресового розладу не існує. Причина полягає не тільки в складності посттравматичного стресу, а й у тому, що під його складністю протікають різноманітні адаптаційні та дезадаптивні процеси.

Шляхом об'єднання основних підходів було розроблено психосоціальний підхід, що передбачає вплив зовнішнього середовища на виникнення ПТСР. Ця модель відповіді на травму також багатфакторна, враховуючи вагу кожного фактора в розвитку реакції на стрес. Виокремлено такі соціальні фактори, що впливають на успішну адаптацію постраждалих від психологічної травми, як: відсутність фізичних наслідків травми, міцне матеріальне становище, збереження колишнього соціального статусу, фактор соціальної підтримки з боку суспільства та значний фактор впливу близьких людей.

Посттравматичний стресовий розлад — міжнародна назва. Основні симптоми ПТСР:

- повторювані, нав'язливі спогади про події, які включають образи, думки або почуття – травматична подія переживається знову і знову. Людина намагається забути пережите, але спогади продовжують спливати за відсутності зовнішніх подразників. Є відчуття реальності події. Вони можуть виникати наяву, відразу після пробудження від сну, при отруєнні (алкогольним, під дією наркотиків);

- сни про пережиту подію, що повторюються і викликають тривогу - сни викликають глибокі переживання психотравмуючих подій з відчуттям їх реальності;

- такі дії та відчуття, ніби психотравмуючі події повторюються - відчуття відтворення пережитого: ілюзії, галюцинації, дисоціативні епізоди. Можуть виникати стани дезорієнтації тривалістю від кількох хвилин до кількох годин і навіть днів, ніби людина знову бере участь у психотравмуючих подіях;

- значний психологічний стрес під впливом зовнішніх і внутрішніх подразників, що символізують або нагадують якийсь аспект травмуючої події. У деяких випадках при зіткненні з чимось, що нагадує травматичну подію, можуть виникати психоемоційні стани напруги або гострого стресу. Наприклад, реакція жертв фашистських концтаборів на вигляд свастики, учасників бойових дій на відповідні передачі на телебаченні;

- фізіологічна реактивність під впливом зовнішніх або внутрішніх подразників, що символізують або нагадують будь-який аспект травмуючої події
- в ситуації, що нагадує психотравматичну, проявляються фізіологічні реакції:
 - пiтливiсть, онiмiння кiнцiвок, вiдчуття слабкостi, вiдчуття тиск у горлi та iн.;
 - намагаючись уникати думок, почуттiв або розмов про травму, намагаючись уникати дiй, мiсць або людей, якi викликають спогади про травму.
 - людина наполегливо уникає всього, що нагадує про травму;
 - часткова або повна амнезiя важливих аспектiв травми – людина не може згадати деякi епiзоди того, що з ним сталося;
 - втрата iнтересу або участi в ранiше значущих видах дiяльностi – людина стає байдужим до всього, чим цiкавився ранiше;
 - вiдчуття iзоляцiї вiд оточуючих – виникає вiдчуття самотностi навить у колi сiм'ї, дiтей, рiдних i друзiв;
 - звуження спектра афективних реакцiй – поганий настрiй, постiйне незадоволення собою та оточуючими, дратiвливість, апатiя, втрата iнтересу до навколишньої дiйсностi, зниження реакцiї на сенсорнi подразники;
 - нездатнiсть орієнтуватися на довгу життєву перспективу – виникає коротка життєва перспектива, людина планує своє життя на короткий час, виникає вiдчуття «безнадiйного майбутнього»;
 - труднощi iз засипанням i безперервним сном – кошмари, страх заснути, сновидiння, що вiдображають психотравмуючу ситуацiю, нервовe виснаження, тривога, неможливість розслабитися, вiдчуття фiзичного i психiчного болю;
 - роздратування i спалахи гнiву – в учасникiв бойових дiй виникають бурхливи агресивнi реакцiї на найменшi несподiванi подiї, що нагадують психотравмуючi ситуацiї бойових дiй (рiзкi звуки, крики, шум). Людина вступає в конфлiкти, застосовує насильство в суперечках.

Трудинощi з концентрацiєю – людина не може зосередитися на чомусь, що потрiбно запам'ятати. Напруга не дає людинi розслабитися, вiдпочинок вимагає значних витрат енергiї, пiдвищена реакцiя страху – легкий шум, стукiт змушує

людину кинутися бігти, голосно кричати. Різні звуки, запахи чи ситуації можуть легко викликати спогади про травматичні події, відчуття безпорадності та незахищеності.

А. Бланк виділив чотири типи повторних відчуттів:

- яскраві сні і кошмари;
- яскраві сні, від яких людина прокидається з відчуттям реальності подій і вчинків, які він міг зробити під впливом спогадів;
- свідоме спогад – переживання, в яких яскраво представлені образи травматичної події, що супроводжується зоровими, слуховими та нюховими компонентами. При цьому контакт з реальністю може бути втрачений;
- несвідомий флешбек - це несподіване, абстрактне переживання, яке супроводжується певними діями та образами.
- клінічна картина зазвичай включає інші симптоми ПТСР:
- імпульсивна поведінка, вибухові спалахи, дратівливість, схильність до фізичного насильства;
- зловживання алкоголем або наркотиками, особливо для зняття напруги і «гостроти» від переживань;
- антигромадська поведінка або протиправна діяльність;
- депресія, суїцидальні думки та спроби суїциду;
- високий рівень психічної нестійкості;
- неспецифічні соматичні скарги (головні болі та ін.).

У людей з посттравматичним стресовим розладом часто спостерігаються соматичні та психосоматичні розлади у вигляді хронічної м'язової напруги, підвищеної стомлюваності, виразки шлунка, коліту, болю в серці, утрудненого дихання.

Війна – це така екстремальна ситуація, коли людина постійно перебуває в найсильнішому психоемоційному стані, емоційне напруження та долати його силою волі. Все це має високу ціну. Практично в усіх учасників бойових дій в тій чи іншій мірі неминуче відбуваються зміни фізичного та психічного стану.

Бойові дії на Сході України, які зараз є справжньою війною, спровокували хвилю проблем із психосоціальною адаптацією, у яких ПТСР набув нових якісних та кількісних ознак. Бойовий стрес може проявитися кількома способами у будь-який час. Невроз виникає переважно у воїнів, які побували на полі бою, жили в окопах, отримали поранення, каліцтва, були свідками загибелі бойових побратимів, потрапили в полон.

Життєве самовизначення розуміється нами як особливий вид внутрішньої діяльності, спрямованої на свідомість, відповідальний вибір спеціалізованої системи життєвих, інструментальних цінностей з урахуванням психологічних (внутрішніх) і матеріальних, соціальних (зовнішніх) умов. Процес підготовки до шлюбно-сімейних стосунків полягає в технології справжнього усвідомлення системи цінностей, на основі якої молодь могла б створити свою сім'ю [24, 48].

У сучасному суспільстві термін «цінність» розглядається як самоціль з точки зору досягнення цілей. Ціннісні орієнтації встановлюють критерії бажаності чи небажаності певних цілей. Ціннісні орієнтації виступають мотиваційним регулятором поведінки людини. Згодом, в умовах науковотехнічного прогресу та соціально-економічного зростання, відбувається еволюція цінностей: у соціальній системі вкорінюються цінності, найбільш придатні для життя в певних соціально-економічних і культурних умовах [17].

Існують певні гендерні відмінності в безпосередньому змісті психологічної готовності до шлюбу, які полягають у відмінностях окремих системних компонентів формування сучасної особистості. Гендерна (статева) роль – це система соціальних приписів, очікувань, стереотипів, яким дотримується людина, щоб її визнали представником жіночої або чоловічої статі. Багато в чому гендерна роль зумовлена наявністю певних гендернорольових стереотипів, фемінінності та протистоїть маскулінності. Насправді вони не протистоять один одному, а є окремі риси, які різною мірою властиві кожній особистості [13].

Водночас можна сказати, що молодь, знаючи специфіку конкретного змісту статевої поведінки, ще не повністю розкривається в цих ролях і не усвідомлює себе самостійною значущою частиною власної ідентичності. На

даний момент для них стає більш прийнятним опосередковано сприймати себе як представників своєї статі. Лише деякі молоді люди повністю розуміють і приймають власну гендерну роль [19].

Ще одним ключовим моментом готовності людини до подружнього та сімейного життя є прийняття значущості своїх вчинків перед суспільством, визначення відповідальності один за одного, усвідомлення відповідальності за свою родину, дітей та родину, розуміння та прийняття можливих проблем у сімейному житті, і труднощі, а також обмеження особистої свободи.

Але розуміння цього не завжди властиве юнакам і дівчатам, і тому перехід від дошлюбних неформальних стосунків, коли взаємодія між ними будується виключно на емоціях і любові, до нових формальних тип відносин, коли визначаються нові обов'язки, підвищується рівень відповідальності, умовами для них є значні, здебільшого психологічні, труднощі, наприклад, хворобливе усвідомлення новизни, необхідність змінити свою поведінку та прийняти іншу людину [33, 38].

Тому підготовка до шлюбу передбачає вирішення низки важливих завдань, тому вона має бути комплексною. Перш за все, необхідно виховувати у молодого покоління відповідальність за шлюб і сімейне життя, необхідно виховувати в них правильні цінності, пов'язані з шлюбом, сім'єю та дітьми, вчити орієнтуватися в сімейних ролях. Водночас важливо підвищити психологічну готовність молоді до шлюбу шляхом передачі нових знань. Шлюбна підготовка молоді повинна включати навчання дитячій психології, педагогії, інтимному та статевому вихованню, знання загальних проблем психологічних взаємин подружжя тощо [40].

1.4. Психологічні особливості студентів у контексті військових конфліктів

Психологічні особливості студентів можуть значно вплинути на їхню реакцію на військові конфлікти. Особливо важливим є те, які цінності, переконання та життєві пріоритети у них існують.

Наприклад, студенти, які мають велику прихильність до націоналістичних або патріотичних ідей, можуть бути більш схильні до участі в військових конфліктах. У той же час, студенти, які віддають перевагу мирним засобам вирішення конфліктів, можуть бути більш незгодними з участю у війнах.

Крім того, студенти можуть мати різні рівні стресостійкості та стійкості до емоційного перевантаження. Важливо враховувати, що у військових конфліктах студенти можуть зіткнутися з небезпеками, які можуть викликати сильний емоційний стрес. Тому, студенти з низькою стресостійкістю можуть бути менш здатні до ефективної реакції на небезпеку та стрес.

Крім того, студенти можуть мати різні рівні соціальної підтримки та готовності до співпраці з іншими людьми. У військових конфліктах важливо, щоб студенти могли працювати разом як команда та надавати підтримку один одному. Студенти з високим рівнем соціальної підтримки можуть бути більш успішними в співпраці з іншими людьми та забезпеченні ефективної комунікації.

Нарешті, студенти можуть мати різні рівні здатності до прийняття ризику. У військових конфліктах можуть існувати великі ризики. Військові конфлікти можуть бути небезпечними та вимагати від учасників великої готовності до ризику. Студенти з високим рівнем здатності до прийняття ризику можуть бути більш схильні до участі в небезпечних ситуаціях та прийняття ризикованих рішень.

Узагалі, психологічні особливості студентів відображають їхні індивідуальні риси, які можуть впливати на їхню готовність до участі у військових конфліктах. Тому важливо, щоб будь-які програми рекрутингу та

підготовки учасників війни враховували ці різноманітні фактори та забезпечували належну підготовку та підтримку учасників.

Крім того, студенти можуть досвіджувати психологічні наслідки війни, такі як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та інші форми психічних травм. Ці наслідки можуть мати серйозний вплив на їхнє фізичне та психологічне здоров'я, а також на їхнє соціальне та професійне життя.

Отже, для успішного протистояння війні та конфліктам, важливо розуміти психологічні особливості студентів та враховувати їх під час розробки та реалізації програм рекрутингу та підготовки військових.

Психологічні особливості студентів можуть відігравати важливу роль у контексті військових конфліктів, які можуть відбуватися як в їхній країні, так і в інших країнах. Нижче наведено деякі з цих особливостей.

1. Стрес і тривога: Студенти можуть відчувати стрес та тривогу, пов'язані з можливими наслідками війни, зокрема зі своїм здоров'ям, життям та майбутнім. Це може спричинити погіршення їхньої академічної успішності та загострення психічних проблем.

2. Необхідність мобілізації: В разі збройного конфлікту може знадобитися мобілізація студентів. Це може відбутися у вигляді призову до військової служби, виклику на навчальні збори або включення до допомоги в зоні бойових дій. Така необхідність може викликати стрес та тривогу серед студентів та впливати на їхню академічну діяльність.

3. Політичні погляди: Студенти можуть мати різні політичні погляди та переконання стосовно війни. Це може призвести до конфліктів та напруженості між студентами, що може відобразитися на їхній спільноті та академічній діяльності.

4. Патріотизм: Деякі студенти можуть бути дуже патріотичними та бажають захищати свою країну від зовнішньої агресії. Це може привести до відчуття обов'язку та бажання взяти участь у війні, що може позитивно вплинути на їхню мотивацію та дух.

5. Посттравматичний стресовий розлад: Участь військових конфліктів може призвести до посттравматичного стресового розладу (ПТСР), який може виникнути через жахливі події, з якими студенти можуть стикнутися в зоні бойових дій або під час виконання військових обов'язків. Це може відобразитися на їхньому психічному стані та поведінці.

6. Емоційне вигорання: Часта участь у військових конфліктах може привести до емоційного вигорання, яке відображається на рівні енергії та мотивації студентів. Це може призвести до зниження їхньої академічної успішності та загострення психологічних проблем.

7. Підвищена вразливість: Студенти можуть бути особливо вразливі до військових конфліктів через своє молодий вік та незрілість. Це може призвести до більшої тривоги та стресу серед студентів, що може впливати на їхній психологічний стан.

Участь у військових конфліктах може мати значний вплив на психологічний стан студентів. Важливо забезпечувати належну підтримку та допомогу для студентів у зоні бойових дій та зменшувати можливі наслідки війни на їхній психологічний стан. Також важливо розуміти психологічні особливості студентів у контексті військових конфліктів та розробляти відповідні стратегії, щоб забезпечити їхню безпеку та добробут.

Бажання мати сім'ю – це набута особистісна риса молодої людини, яка є показником її соціального розвитку та психічного здоров'я. Відсутність цієї риси свідчить про нестійкість людини як особистісно, так і як члена суспільства [3].

Психологічна готовність – це визначення наявності необхідних якостей і станів особистості. Якщо готовність – це схильність до певної поведінки, то готовність створювати сім'ю для особистості — це наявність, так би мовити, певних уявлень про сім'ю, її устрій, функції та подружні стосунки, це попередні знання того, що індивід очікує від цього шлюбу, і готовність до відповідної поведінки [14].

Психологічна готовність до шлюбу – це розвиток особистості, основними системними компонентами якого є ціннісні орієнтації, шлюбна мотивація, уявлення про шлюбні ієрархії, шлюбні установки та очікування, уявлення про шлюбні стосунки [25].

Вчені вважають, що поняття «готовність до сімейного життя» слід розділити на чотири основні блоки: соціально-моральний (вік, освіта, професія, моральна свідомість), мотиваційний (любов як основний мотив створення сім'ї, готовність, до народження та виховання дітей), психологічної (розвинуті навички спілкування з людьми) та педагогічної готовності (знання закономірностей розвитку дітей та особливостей їх виховання, навичок догляду за дитиною раннього віку) [35].

Можна виокремити такі складові готовності молоді до шлюбу, як фізичну, соціальну та етико-психологічну. Під фізичною зрілістю розуміється статева зрілість. Соціальна зрілість підтверджується вступом молоді в доросле життя. Етична та психологічна готовність охоплює багато взаємодіючих факторів [41].

Вивчаючи готовність до сімейного життя, ми, як і ряд вчених, вважаємо її соціально-психологічним утворенням. До структурних компонентів готовності належать: мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-пізнавальний, дієвопрактичний, емоційно-вольовий. Загалом готовність до шлюбу передбачає сформованість усіх її складових, від прийняття цінностей сім'ї як соціального інституту, спеціальних знань і навичок у сфері сімейних стосунків (міжособистісного спілкування), до раціонального ведення домашнього господарства. психологічне ставлення до позитивних емоцій, що висловлюють задоволеність сімейними справами та зобов'язаннями авторів [46].

Розглядаючи психологічну готовність до сімейного життя як комплексний феномен, відзначаємо когнітивний компонент, детермінований типом сім'ї, який виражається в судженнях родичів про свою сім'ю [48].

Готовність до шлюбно-сімейного життя включає фізичну, емоційно-вольову, соціально-моральну, етико-психологічну та педагогічну зрілість.

Зазначимо, що автор розрізняє поняття психологічної готовності до сімейного життя та психологічної готовності до шлюбу. Перше поняття передбачає не лише подружні, а й батьківські стосунки та стосунки з членами великої родини [4].

Аналіз різних підходів до вивчення компонентів сімейно-шлюбної готовності показав, що це складне утворення, яке має багатокomпонентну структуру та зміст, що характеризується системою соціально-психологічних установок особистості на створення сім'ї та побудову стабільних позитивних стосунків на ній. [39].

Сімейні стосунки характеризуються емоційною насиченістю та орієнтацією на позитивний характер міжособистісних стосунків, стабільністю, тривалістю та стабільністю взаємодії з близькими людьми, спільною діяльністю та співпрацею з дорослим як зразком компетентності, соціальної підтримки та залучення до самостійної діяльності. що робить сім'ю унікальною структурою, що забезпечує найсприятливіші умови для особистісного та інтелектуального розвитку дитини [15, 45].

Важливими сімейними рисами є сімейні цінності. Можна сказати, що сімейні цінності, по-перше, універсальні, але водночас вони також належать до соціокультурних переваг людей у шлюбі [36].

Протягом життя діти отримують досвід від старших поколінь, засвоюють норми спілкування з особою протилежної статі, сімейного життя, основи виховання дітей, правила поведінки в суспільстві. В результаті у них розвиваються почуття прихильності, розуміння своїх симпатій, уявлення про любов і подружнє життя, сімейні стосунки.

Всі ці знання спочатку слід передати від батьків, але за сучасного способу життя такого природного механізму стає недостатньо. Тому все має більше значення дається виховання, отримане поза сімейним колом, а саме від учителів, вихователів у школі [19]. Сімейні цінності – це ідеали, уявлення про сім'ю, її характеристики, які визнаються і культивуються в сімейному колі, а також

важливий фактор регулювання відносин між його учасниками. Саме сім'я може бути джерелом формування цінностей, що сприяє адаптації та соціалізації молоді [24].

Завдяки гармонійному поєднанню психологічних особливостей поколінь у родині можливе формування особистості дітей, сімейних норм і цінностей. Протягом усього періоду зростання діти спостерігають за поведінкою дорослих, засвоюють у них норми та цінності, які є важливим фактором у створенні власної сімейної системи з адекватними умовами для міжособистісної взаємодії та подружніх стосунків [36].

Подружні стосунки – це глибоко особисті стосунки між чоловіком і дружиною, які є основою функціонування та розвитку сім'ї. Тому на перших етапах суспільного життя молоді люди повинні налагоджувати та примирювати взаємні стосунки та сприймати чужі уявлення про сімейне життя [47].

Об'єктивні ознаки функціонування сім'ї: емоційні зв'язки в сім'ї; любов як основа побудови подружніх стосунків; шлюбна мотивація; сімейне домінування та рольова структура; спілкування в родині; здатність сім'ї вирішувати проблемні ситуації [16].

Шлюб – основа сімейного життя. Ці відносини зазвичай служать основою для всіх інших внутрішньосімейних відносин. Сім'я є основною системою, яка включає таку підсистему, як система шлюбу, і саме її основний елемент відповідає за правильний розвиток і виконання основних функцій сім'ї. У сучасній шлюбній спільноті значення більш особисте, інтимне спілкування, засноване на любові, повазі, увазі, турботі та почутті власної гідності [36].

Сьогодні шлюбом вважається психологічний настрій, міжособистісні стосунки між подружжям. Визначення понять шлюбу та сім'ї ускладнюється тим фактом, що в науковій літературі існує велика кількість визначень цих понять, одне з яких полягає в тому, що шлюб є соціальним механізмом, створеним для трансформації багатьох людських стосунків з метою регулювання та керування їх виникненням. від фізичного факту різних статей. У більшості випадків шлюби

укладаються, коли студенти є студентами, тому що навчання є центральним часом становлення особистості, особистості в цілому, прояву різноманітних інтересів. Цей етап розвитку пов'язаний з появою відносної економічної незалежності, виходом з дому і готовністю створити власну сім'ю. У психології готовність до шлюбу вважається головною передумовою гармонії шлюбу і сімейного життя в цілому [31].

Важливо зазначити, що підготовка молоді до подружнього життя включає такі фундаментальні складові, як соціальна, морально-етична, правова, психологічна, освітня та економіко-економічна складові. Перший компонент відображає державну політику та суспільне ставлення до шлюбу та сімейних стосунків і належних сімейних цінностей, соціальних ролей чоловіків і дружин, батьківських обов'язків і мети сім'ї та сімейної системи. Морально-етичний аспект передбачає виховання таких необхідних моральних якостей особистості, як доброзичливе ставлення до особи протилежної статі, повага як до старшого, так і до молодшого покоління, основи виховання дітей, розуміння відповідальності за іншого, дружину, чоловіка, діти, культура інтимної поведінки [25].

Третя, правова складова, – це навчання підростаючого покоління основам шлюбно-сімейного права, тобто навчання найважливіші положення сімейного права та обов'язки подружжя один перед одним і перед дітьми та перед суспільством [9, 25]. Психологічний компонент спрямований на формування індивідуальної концепції свого розвитку, психологічних особливостей міжособистісних стосунків, основ шлюбно-сімейних відносин, розвиток розуміння психології інших людей і набуття почуттів, важливих для сімейного життя, а також оволодіння навичками міжособистісного спілкування. Фізіолого-гігієнічний компонент включає вивчення фізіологічних особливостей жіночого та чоловічого організму, а також вивчення особливостей статевого життя індивіда та заглиблення в теми особистої гігієни [16].

Педагогічний компонент спрямований на виховання підростаючого покоління в галузі педагогічної освіти, формування знань про роль сім'ї, про особливості виховних функцій батька і матері, про підвищення педагогічного потенціалу та культури батьків [9, 16].

Останній аспект – господарсько-господарський, тобто забезпечити обізнаність підростаючого покоління знаннями про управління сімейним бюджетом, культуру побуту та навчання веденню домашньої роботи [20].

Вчений надає великого значення статевого вихованню, а це означає, що молодим людям важливо навчитися нормально задовольняти свої сексуальні потреби в шлюбі та розуміти сексуальність свого партнера [23].

У перші роки життя дитини формуються прообрази, спрямовані на розвиток здібностей, або, навпаки, невміння любити, своїх нахилів у шлюбі та сімейному житті. Вивчаючи ці характеристики прототипу, можна передбачити труднощі, які виникнуть у людини у дорослому житті. Шлюбно-сімейні стосунки мають ті ж труднощі, що і всім іншим; Проблеми, які виникають у сімейному житті, нічим не відрізняються від загальносоціальних проблем. Найпоширенішою помилкою серед молоді є сприйняття шлюбу як ідеалу, коли стосунки гладкі і виконуються всі бажання людини без зайвих питань, немає непорозумінь. Але насправді завдання повинні розділятися і виконуватися з урахуванням інтересів іншої особи, щоб між подружжям була згода в усіх сферах життя [14].

Коли справа доходить до шлюбу, молодим людям необхідно не лише оволодіти звичними формами соціальної адаптації, а й розвинути ідентифікацію та співпереживання іншій людині. Деякі люди не зважають на думку інших, не хочуть знати їхні переконання та почуття, і це одна з головних причин невдалих шлюбів.

Не всі люди з дитинства мають навички емпатії, вони не вміють співпереживати іншим і своїм особисті потреби враховувати, і не кожному вдається оволодіти цими навичками в сімейному житті. Наприклад, Альфред

Адлер вважає, що до подружнього життя необхідно готуватися заздалегідь, не звертаючи уваги на те, що ідеал моделі шлюбу формується у дитини з перших років життя, коли вона ще не критично мислить. і може сама не знати про свій вибір погоджується із З. Фрейдом і вважає, що виховання і формування різноманітних форм прихильності до іншого якраз і пов'язане зі статевим вихованням, тобто зі статевою поведінкою взагалі і зокрема [41].

Однією зі складових готовності до шлюбу у молоді є почуття обов'язку і відповідальності за свою діяльність. Відповідальність він розуміє як здатність терпіти покарання за свій проступок.

Щодо загальноприйнятого визначення, то під відповідальністю прийнято розуміти особливі соціальні, моральні та правові відносини людини з суспільством, це можливість людини зробити певний моральний вибір, хоча в результаті її можна як похвалити, так і похвалити. як засуджений, він може бути винагороджений або покараний. Вважається, що коли людина несе відповідальність за щось, вона несе відповідальність і перед кимось [16]. Відповідальність як риса характеру повинна бути постійною, стійкою і проявлятися в різноманітних ситуаціях, незалежно від їх умов. Але іноді буває, що людина проявляє вибірккову відповідальність, тобто не завжди може оцінити свій вибір, тому що вона вважає, що була неправа і повинна бути за це покарана, а тому не погоджується, що її дії призвели до такого результату. Деякі вчені вважають, що почуття відповідальності людини пов'язане з тим, що вона починає бачити потребу в чужій допомозі. При цьому допомога надається без очікування винагороди та схвалення, але іноді може бути присутнім принцип «плати добром за добро» [25].

Відповідальність визначається як риса характеру людини та її власності, а також категорія моралі та права, яка передбачає наявність таких якостей особистості, як чесність, справедливість, надійність, послужливість та відповідальність людини за свої вчинки. Такі якості дуже важливі для сімейного

життя, такі люди зазвичай дотримуючись сімейних норм і стандартів, вони готові виконувати свою роботу.

Психологічна готовність до створення сім'ї включає в себе розвиток навичок спілкування з іншими людьми, узгодженість поглядів на суспільство і сімейне життя, вміння створити здорову морально-духовну атмосферу в сім'ї, надійність і стійкість характеру і, головне, почуття. Слід зазначити, що молодим людям властива розумова гнучкість, вони здатні на досить високому рівні за короткий час адаптуватися до нового типу відносин. Водночас зазначається, що ідеальна різниця у віці шлюбів становить не більше трьохп'яти років через переважну кількість вікових збігів [4].

Для продуктивного спілкування людина повинна вміти відчувати і розуміти стан інших людей, а ця здатність надзвичайно важлива в подружньому житті. Щоб побудувати довірливі стосунки з партнером, необхідно справедливо оцінювати свої вчинки та вчинки оточуючих, бути толерантним і уважним до почуттів інших, відкрито висловлювати своє ставлення і водночас вміти показувати та пояснювати свої почуття [30].

Коли хтось приймає іншого, він автоматично приймає його уявлення про життя, сім'ю та стосунки. Вона може не зовсім погоджуватися з судженнями свого партнера, але вона не повинна звинувачувати їх у тому, що вони думають інакше.

Суперечливість поглядів на світ і сімейне життя, різниця в темпераментах і акцентах характеру, різна самооцінка, завищена вимогливість до себе та оточуючих зазвичай призводять до ускладнень у шлюбі і навіть до розлучення. Від усіх цих аспектів залежить нормальний морально-психологічний клімат сім'ї, а також її майбутнє.

Прийняття інших і гармонія є важливою умовою створення успішної сім'ї в усіх сферах суспільного життя [32]. Кожна подружня пара може вибрати різні моделі поведінки, як каже Ерік Берн, грати в різні психологічні шлюбні ігри. Отже, практично будь-яка гра може стати основою шлюбу та сімейного життя,

одні розвиваються на високому рівні, інші тривають довше. Подружні ігри слід відрізняти від сексуальних ігор, перші характерні для більшості повноцінних форм подружніх відносин. Від того, в яку гру гратимуть подружжя, яку модель поведінки вони оберуть, від того, який тип стосунків у них сформується, залежить, наскільки вони будуть тривалими і стабільними [7].

Підготовка до сімейного життя завжди була одним із головних завдань молоді. Можна сказати, що впевненість молодої людини у своїй готовності до шлюбу не завжди гарантує, що вона справді готова до шлюбних стосунків. Це явище призводить до збільшення розлучень через незадоволеність психологічним кліматом у сім'ї, емоційною атмосферою та невідповідністю між очікуваннями, з якими молода людина вступає в шлюб, і сімейною системою, що склалася [10].

Тому молода людина, яка вступає в доросле життя, має бути соціально зрілою, і однією з найважливіших рис є впевненість молоді у своїй готовності до сімейного життя [8].

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Характеристика досліджуваних груп

Створення сім'ї в умовах воєнного часу може стикатися з різними проблемами, які можуть відрізнятися залежно від конкретної війни та регіону. Однак, деякі загальні проблеми можуть включати наступне:

Розлука: під час війни багато людей можуть бути розлучені через мобілізацію, переміщення, втрату зв'язку, поранення, або смерть. Це може призводити до того, що подружжя не можуть бути разом, навіть якщо вони хочуть.

Економічна нестабільність: війна може призводити до зниження економічної активності, зруйнування майна та інфраструктури. Це може створювати складнощі для людей, які намагаються створити сім'ю, зокрема забезпечити матеріальні потреби своїх родин.

Відсутність стабільності: війна може створювати невизначеність та непередбачуваність, що може бути особливо трудною для людей, які намагаються створити стабільну сімейну ситуацію. Наприклад, люди можуть переживати страх за своє життя або життя своїх близьких, не знаючи, що може трапитися завтра.

Віддаленість від родини та підтримки: люди, які намагаються створити сім'ю під час війни, можуть бути віддалені від своїх родин та підтримки. Це може бути особливо важливим для молодих сімей, які можуть потребувати допомоги під час народження та виховання дітей.

Умови воєнного часу можуть впливати на різні групи людей порізно. Наприклад сім'ї військовослужбовців можуть стикатися зі специфічними проблемами, пов'язаними зі віддаленістю від родини, тривалими розлуками та страхом за безпеку своїх близьких. Сім'ї мирних жителів, які живуть в районах, що перебувають під впливом конфлікту, можуть бути відчужені від сусідів та

рідних, втрачати житло та майно, переживати недостатність їжі та води. Мігранти та біженці можуть зіткнутися з проблемами, пов'язаними зі втратою домівок, зневірою та страхом за життя своєї сім'ї, а також зі зниженням рівня доступності медичної допомоги та соціальних послуг.

У країнах з низьким рівнем економічного розвитку, де війна може бути особливо руйнівною, створення сім'ї може стати ще більш викликом. Люди можуть мати складнощі з отриманням необхідних матеріальних засобів для створення сім'ї, таких як житло, їжа та медична допомога. Крім того, війна може призводити до порушення гендерної рівності, зокрема до насильства в сім'ї та сексуального насильства.

Усі ці проблеми можуть створювати труднощі для тих, хто намагається створити сім'ю в умовах воєнного часу. Однак, незважаючи на це, багато людей знаходять способи, щоб створити сім'ю та зберегти свої стосунки в умовах війни. Це може включати використання засобів зв'язку, таких як телефон та Інтернет, звернення до психологічної підтримки яка може допомогти людям пережити стресові ситуації та зберегти міцні стосунки в сім'ї, а також допомога від держави та громадських організацій у забезпеченні матеріальної та медичної допомоги, а також допомога в організації евакуації та переселення.

Однак, необхідно враховувати, що створення сім'ї в умовах військового конфлікту може мати свої наслідки на довгострокову перспективу. Наприклад, діти, які народжуються в умовах війни, можуть бути психологічно та фізично погіршені, а також мати недостатній доступ до освіти та медичної допомоги.

У нашому дослідженні взяли участь здобувачі вищої освіти Львівського державного університету внутрішніх справ, майбутні психологи, у кількості 52 осіб. Середній вік досліджуваних – 19,5 років.

При проведенні дослідження використовувались наступні методи:

1. Методика «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОП) А.М. Волкової спрямована на виявлення ієрархії сімейних цінностей подружжя, а

також, за її допомогою можна зробити висновок щодо соціально–психологічної сумісності партнерів в сім'ї.

2. Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (Автор Юнда І.Ф.) спрямована на визначення готовності подружжя до шлюбу через реалізацію ними основних функцій сім'ї.

3. Дослідження ціннісних орієнтацій (М. Рокича.), застосовується для вивчення ціннісно–сміслової сфери особистості.

4. Методика дослідження сімейних установок А.Н. Сізанова, спрямована на вивчення основних установок майбутнього подружжя в області сімейних взаємин і виділяє соціально-моральну, мотиваційну, психологічну, педагогічну, сексуальну готовність до шлюбу.

2.2. Аналіз показників психологічної готовності до створення сім'ї в умовах воєнного часу

Психологічна готовність до створення сім'ї в умовах воєнного часу є складним процесом, який включає в себе багато різних аспектів. Нижче наведено декілька ключових показників психологічної готовності, які можуть бути важливими при оцінці такої готовності.

Стресостійкість. Воєнний час є періодом підвищеної напруги і стресу, тому важливо мати здатність ефективно впоратися зі стресом і залишатися спокійним в складних ситуаціях. Люди, які мають низький рівень стресостійкості, можуть мати проблеми з адаптацією до військового життя і побутових умов.

Емоційна стабільність. Важливо мати здатність ефективно контролювати свої емоції і не допускати їх переважати в складних ситуаціях. Люди з низьким рівнем емоційної стабільності можуть виявити себе вразливими до стресу і емоційних перевантажень.

Соціальна підтримка. Важливо мати підтримку від близьких і друзів, особливо в умовах воєнного часу, коли може виникнути відчуття

відокремленості і самотності. Люди, які не мають достатньої соціальної підтримки, можуть відчувати незручності у встановленні і підтриманні відносин з партнером.

Готовність до компромісів. Важливо бути готовим до того, щоб виходити на компроміс зі своїм партнером в складних ситуаціях, особливо якщо вони пов'язані з військовими обставинами, які не мають готовності до компромісів, можуть мати проблеми в управлінні відносинами зі своїм партнером і розробці взаєморозуміння.

Готовність до змін. Воєнний час може принести з собою значні зміни у розкладі життя, віддаленість від дому і зміну життєвих умов. Важливо мати здатність адаптуватися до нових умов і змінювати свої звички і привички.

Готовність до взаємодії. Важливо бути готовим до взаємодії зі своїм партнером і виявляти здатність до співпраці та підтримки в складних ситуаціях. Люди, які не мають готовності до взаємодії, можуть виявитися відокремленими від свого партнера і мати проблеми у встановленні з ним рівноцінних відносин.

Готовність до взяти на себе відповідальність. Створення сім'ї в умовах воєнного часу вимагає від людей здатності до взяття на себе відповідальності за свої дії та рішення. Важливо бути готовим до прийняття важливих рішень та відповідати за них.

Отже, аналіз показників психологічної готовності до створення сім'ї в умовах воєнного часу показує, що успішне функціонування сім'ї в таких умовах потребує від людей ряду важливих навичок і якостей, таких як стресостійкість, емоційна стабільність, соціальна підтримка, готовність до компромісів, готовність до змін, готовність до взаємодії та готовність до взяти на себе відповідальність. Брак будь-якої з цих якостей може призвести до труднощів у взаємодії з партнером та управлінні різними викликами, що можуть виникнути в умовах воєнного часу.

Для покращення психологічної готовності до створення сім'ї в умовах воєнного часу, людям можна рекомендувати проведення тренувань зі

стресостійкості та розвитку емоційної стабільності, а також пошук соціальної підтримки, яка може бути надана різними джерелами, такими як друзі, родина, релігійні та громадські організації.

Крім того, можна підтримувати готовність до компромісів та взаємодії шляхом розвитку комунікаційних навичок та практикування взаємодії в різних ситуаціях. Також важливо розуміти, що зміни в житті можуть бути непередбачуваними, тому готовність до змін та взяття на себе відповідальності також є важливими факторами успішної адаптації до умов воєнного часу.

В цілому, психологічна готовність до створення сім'ї в умовах воєнного часу є важливим аспектом, який може вплинути на функціонування сімей в таких умовах. Розуміння ключових показників психологічної готовності може допомогти людям підготуватися до різних викликів та зберегти свої стосунки в умовах військового конфлікту.

Вивчення уявлень юнаків і дівчат, майбутніх членів сім'ї, про важливість інтимно-статевих стосунків для подружнього життя, особливості та подібності партнерів, обов'язки чоловіка та дружини, батьків, особисті професійні інтереси кожного, керівництва. економіки та побуту, емоційно-психологічної та моральної підтримки, зовні

Партнерська привабливість, методика «Рольові домагання й очікування в шлюбі» А.Н. Волкової. На рис. 1 представлені її результати в середніх значеннях.

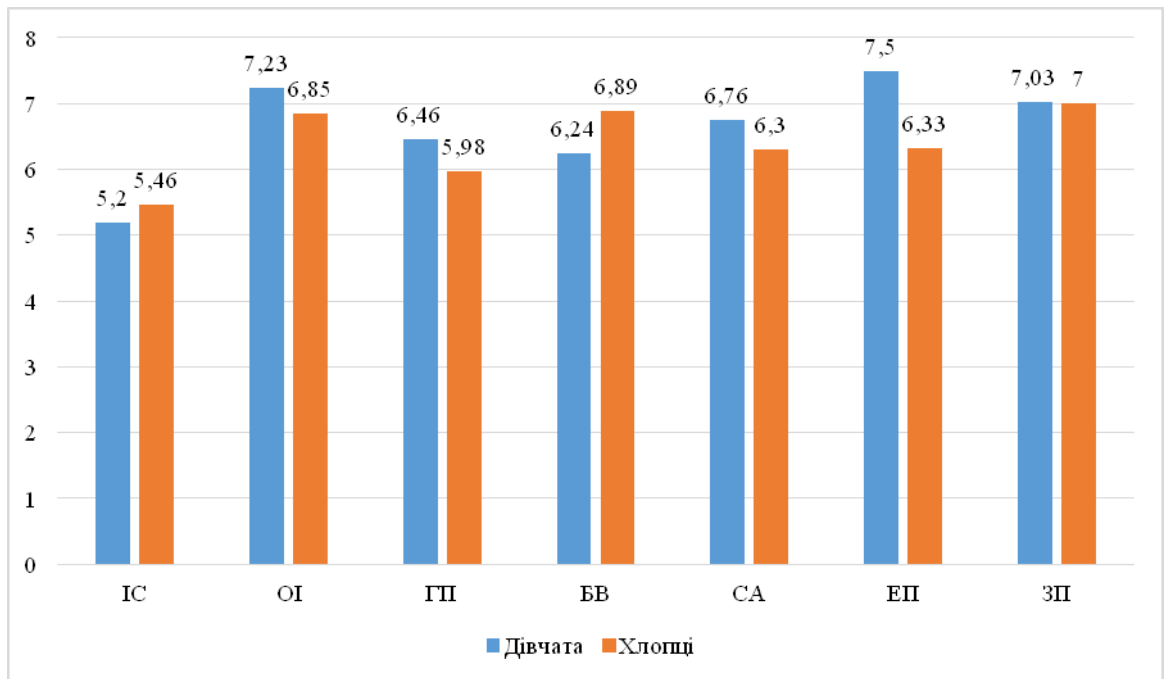

Рис.1 Результати дослідження рольових домагань та очікувань в шлюбі серед юнаків та дівчат

Дослідження даною методикою проводилось за сьома шкалами: ІС – інтимно-сексуальна, ОІ – особиста ідентифікація з партнером, ГП – господарсько-побутова, БВ – батьківсько-виховна, СА – шкала соціальної активності, ЕП – емоційно-психотерапевтична, ЗП – шкала зовнішньої привабливості.

Можна сказати, що для дівчат найважливішими сферами сімейного життя є емоційна психотерапія, зовнішня привабливість чоловіка, а також особистісна ідентифікація з ним. Менш важливими для дівчат є інтимні статеві сфери життя, домашні справи та домашні справи, виховання дітей. Отже, ми бачимо, що моральна та емоційна підтримка чоловіка та інших членів родини є найважливішою для дівчат, які орієнтуються на шлюб як на інститут психологічного комфорту та стабільності. Можливо, це пов'язано з цим традиційні стереотипи нашого суспільства, коли образ чоловіка поєднується з образом захисника, який завжди відповідає за дружину, а жінка – захисниця домашнього побуту. Дівчата також приділяють велику увагу зовнішньому

вигляду свого партнера і спираються на сучасні модні тенденції, коли справа стосується зовнішнього вигляду.

Юнаки надають великого значення таким параметрам, як зовнішня привабливість партнера, їм також важлива особиста ідентичність з чоловіком, і на відміну від дівчат, вони надають великого значення майбутньому батьківству.

Такі переваги можуть бути пов'язані з тим, що традиційне ставлення молодих чоловіків завжди полягало в продовженні роду та концентрації їхнього впливу на сімейне життя. Як і дівчата, хлопці схильні надавати мало значення інтимно-сексуальним стосункам, цьому явищу пов'язано з тим, що в сучасному світі інтимні стосунки між майбутнім подружжям складаються ще до шлюбу, і ця сфера сімейних стосунків сьогодні втрачає своє значення і не є чимось новим. Інші шкали знаходяться в діапазоні середні значення як для хлопців, так і для дівчат, що вказує на ці напрямки для їх майбутнього сімейного життя.

Узагальнимо результати методики «Тест-карта оцінки сімейного життя (автор І.Ф. Юнда)»: можна помітити, що відмінності в показниках незначні і проявляються у високих результатах у дівчат. Достатня готовність до сімейного життя спостерігається серед дівчат – 78%, тоді як серед юнаків лише 71%, задовільна готовність до сімейного життя – 29% серед дівчат, юнаків – 35%, жодна з груп не виявила недостатньої готовності до шлюбу (рис. 2 та 3).

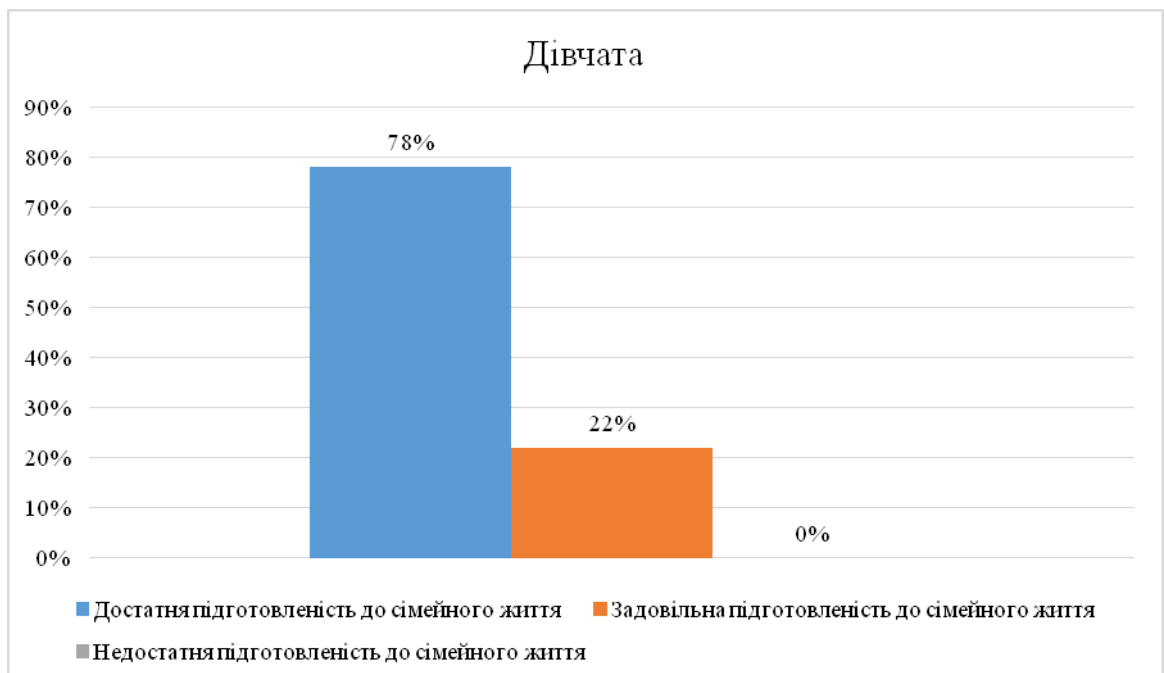

Рис. 2. Аналіз отриманих даних серед дівчат за методикою «Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (Автор Юнда І.Ф.)»

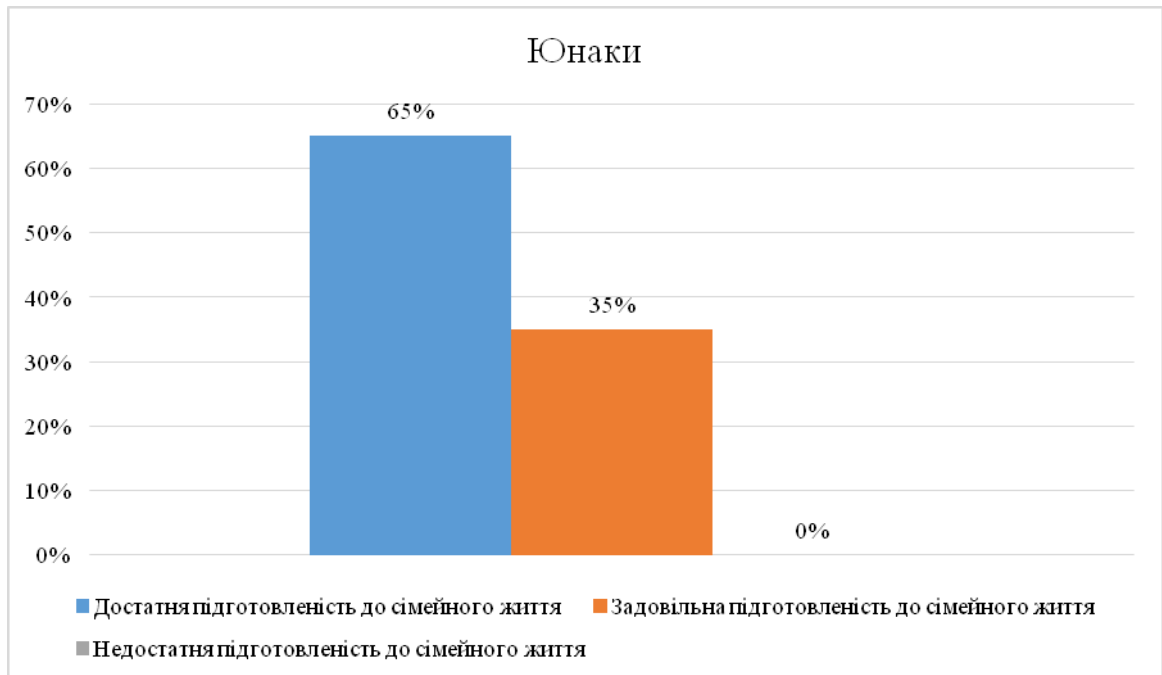

Рис. 3. Аналіз отриманих даних серед юнаків за методикою «Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя» (автор Юнда І.Ф.)

Результати дослідження свідчать про те, що дівчата краще підготовлені до сімейного життя, ніж хлопці. Це явище пов'язане з тим, що дівчата намагаються створити позитивний емоційно-психологічний настрій.

Клімат в сім'ї, підтримують міцні і доброзичливі відносини з сім'єю і друзями, крім того, їм більш властиво ведення господарства і життя.

Проаналізувавши результати ціннісно-орієнтаційної методики дослідження (М. Рокич), можна сказати, що в системі ієрархії життєвих цінностей дівчата та юнаки мали різний відсоток. 44% дівчат і 40% хлопців поставили сім'ю на перші три позиції, 36% дівчат і 22% хлопців поставили 4-9 позиції. Місце сімейного значення, 10-18 Сім'я складається у 20% дівчат і 38% юнаків. Можна спостерігати, що, незважаючи на те, що відсоток, в якому сім'я займає 1-3 місця, майже однаковий для дівчат і хлопців, у ціннісній ієрархії юнаків отримані великі показники останніх місць – 10-18, що, на відміну від

дівчат, може свідчити про досить низьку психологічну готовність до створення сім'ї (рис. 4, рис. 5).

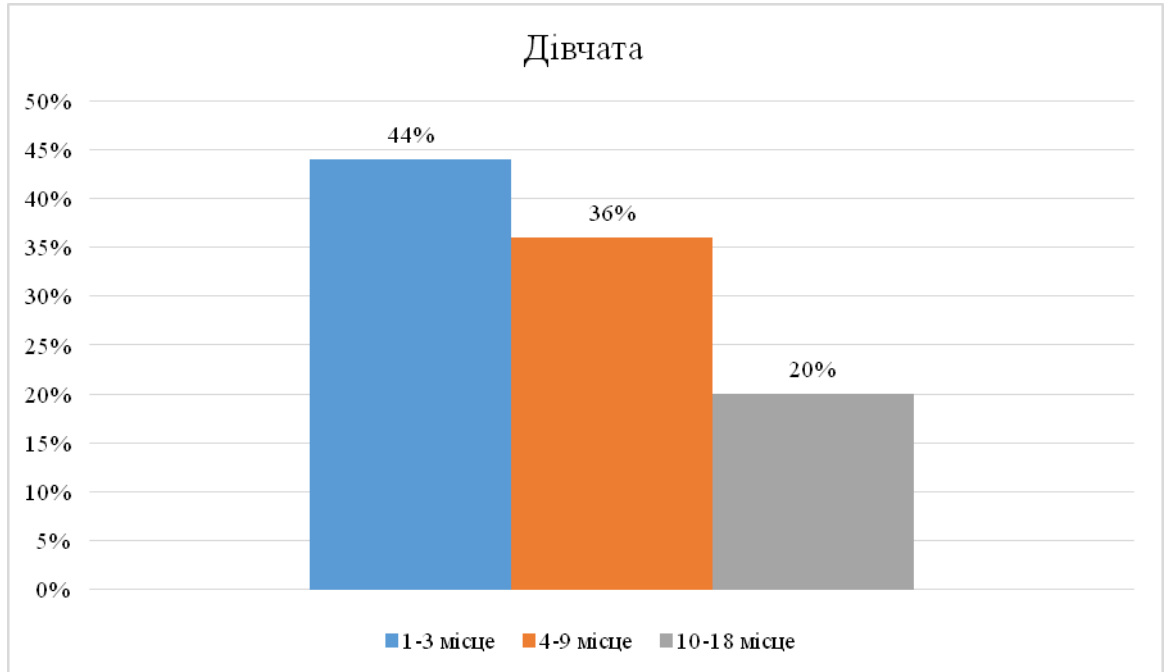

Рис. 4. Аналіз отриманих даних серед дівчат за методикою «Дослідження ціннісних орієнтацій (М. Рокича)»

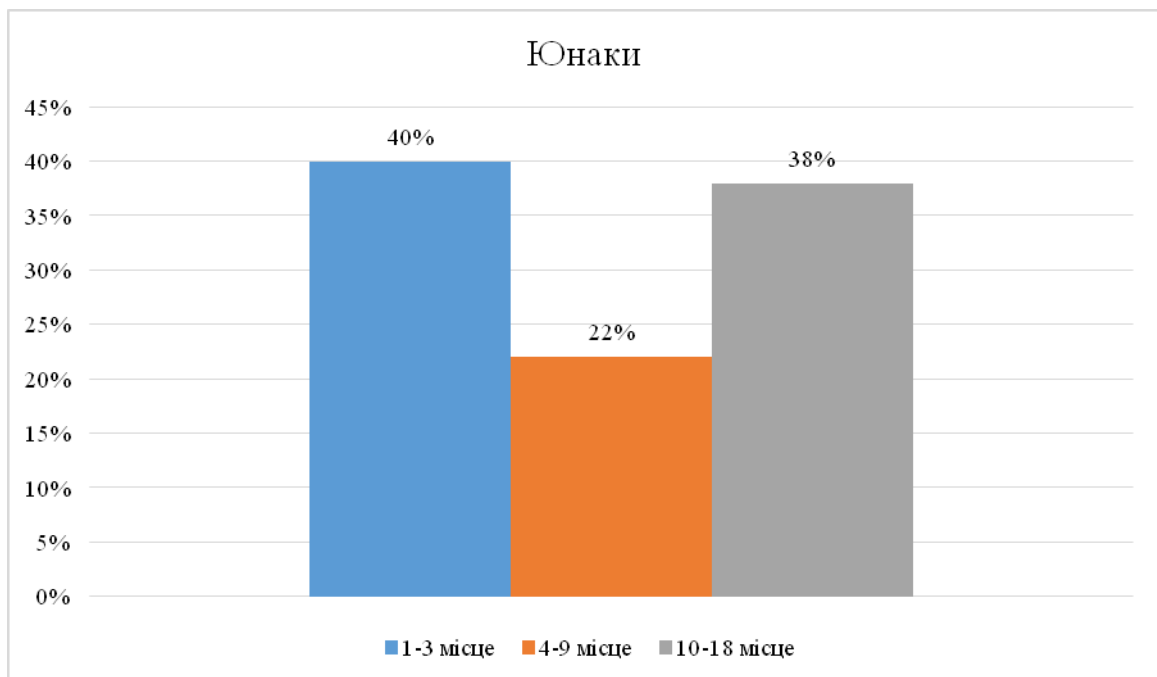

Рис. 5. Аналіз отриманих даних серед юнаків за методикою «Дослідження ціннісних орієнтацій» (М. Рокича)

Далі будуть представлені результати за методикою А.Н. Сізанова, де були розглянуті особливості сімейних установок юнаків та дівчат. Дані представлені в середніх значеннях.

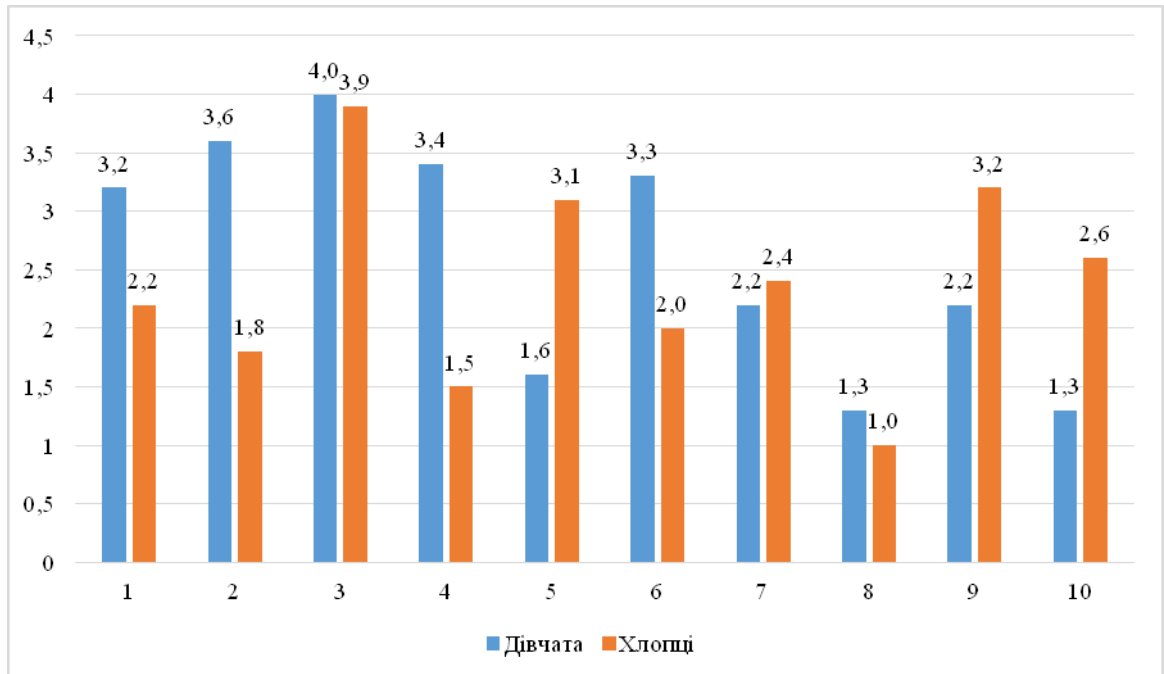

Рис. 6 Результати дослідження сімейних установок серед дівчат та хлопців за методикою А.Н. Сізанова

Методика передбачає дослідження за десятьма шкалами: 1- Позитивне ставлення до людей; 2 – Альтернатива між обов'язком і задоволенням; 3 – Важливість народження дітей у житті людини; 4 – автономія або залежність від партнера; 5 – ставлення до розлучення; 6 – ставлення до кохання як до романтичного типу; 7 – Значення сексуальної сфери в житті людини; 8 – Уявлення про заборонену сексуальну сферу; 9 – орієнтація на традиційні уявлення про роль жінки; 10 – Ставлення до грошей.

За результатами дослідження можна зробити висновок, що такі шкали, як «важливість народження дітей у житті людини» набувають більшого значення для дівчат. «Залежність від партнера», «Альтернатива між почуттям обов'язку і почуттям задоволення».

Тобто, можна сказати, що дівчата дуже залежні від чоловіка і орієнтовані на спільну діяльність у всіх сферах сімейного життя, надають великого значення своїм обов'язкам і менше уваги приділяють своїм бажанням і задоволенням.

Якщо розглянути результати, отримані за допомогою методу, то можна побачити, що молоді чоловіки мають меншу кількість шкал із високим рівнем експресії. Ставлення юнаків до сварок і офіційних розлучень більш лояльне, але в той же час набуває значення ставлення юнаків до традиційного представлення жіночих ролей і поводження з грошима.

Для молодих чоловіків тема сексу та інтимних стосунків не асоціюється з чимось забороненим, вони легко можуть обговорювати це з партнеркою, друзями, а також проявляти ініціативу в різних сферах.

На нашу думку, це також пов'язано з тим, що молоді люди більше зацікавлені в задоволенні, ніж у почутті спільного обов'язку, вони віддають перевагу своїм хобі, тому що їм це подобається більше, ніж вчинення деяких дій, заснованих на мотиві «треба». Ставлення молоді до людей досить песимістичне та недовірливе. Всі інші шкали однаково помірні у хлопчиків і дівчаток.

Підсумовуючи результати якісного аналізу готовності юнаків і дівчат до шлюбу, можна зазначити, що, на нашу думку, специфіка цього явища значною мірою визначається традиційними установками в сімейній сфері та гендерними стереотипами щодо ролі чоловіка і жінки. в обґрунтуванні та піклуванні про шлюбно-сімейні відносини.

Ми провели порівняльний аналіз особливостей готовності до шлюбу юнаків і дівчат і отримали такі результати, порівнявши рольові вимоги в очікуванні шлюбу юнаків і дівчат і загальний показник готовності до сім'ї.

Результати порівняльного аналізу показують, що дівчата більш позитивно і доброзичливо ставляться до людей, ніж хлопчики (на рівні 0,05 значущості), діють з почуття обов'язку, а не з жадібності (на 0,01 рівні значущості), діти мають великі і значущі віддають роль (на рівні значущості 0,01), схильні бути емоційно і психологічно залежними від чоловіка (на рівні значущості 0,01), дотримуються

традиційного розуміння романтичного кохання (на рівні значущості 0,01). Юнаки легше за дівчат переносять розлучення (на рівні 0,01 значущості), більш обережні з грошима та матеріальним становищем (на 0,01 рівні значущості), мають більш егалітарне ставлення до сім'ї, вважають, що сім'я – демократичні обставини, рівноправність чоловіків і жінок, партнерські стосунки (на рівні значущості 0,01).

У результаті вивчення особливостей готовності до шлюбу в молодому віці встановлено:

Для дівчат найважливішим у сімейному житті є моральна та емоційна підтримка чоловіка та інших членів родини. Вони зосереджуються на шлюбі як на середовищі, що сприяє їх психологічному розрядженню та стабілізації. Крім того, дівчата надають великого значення зовнішній привабливості свого партнера і роблять ставку на сучасну зовнішність. Для юнаків, незалежно від традиційних уявлень, найважливішим напрямком є батьківська та виховна робота. Питання інтимно-статевої сфери сімейного життя як для юнаків, так і для дівчат набуває незначного значення.

Як для юнаків, так і для дівчат велике значення має «мотивація вийти заміж за певну людину», тобто вони свідомо обирають партнера і приймають усі його достоїнства та недоліки.

У дівчаток найбільш виражені сімейні установки «важливість народження дітей у житті людини», «залежність від чоловіка», «Альтернатива між почуттям обов'язку та почуттям задоволення», серед юнаків. А також:

- лише «ставлення до розлучення». Низькі показники серед дівчат мають ставлення до традиційних уявлень про роль жінки та ставлення до грошей. Для юнаків такі шкали, як «сприйняття забороненої сексуальної сфери», «позитивне ставлення до людей», «Альтернатива між обов'язком і задоволенням. «Порівняльний аналіз зловживання ролями в очікуваній тривалості шлюбу серед молодих чоловіків і дівчат виявив значні відмінності у вихованні та освітніх умовах.

- юнаки більше, ніж дівчата, цінують майбутнє батьківство; в емоційнопсихотерапевтичній сфері, тобто більше для дівчат, ніж для хлопців, у сімейному житті важлива моральна та емоційна підтримка подружжя та інших членів сім'ї. Загалом для дівчат характерна більша готовність до сімейного життя, ніж для хлопців.

Порівняльний аналіз сімейних установок дозволив виявити, що дівчата більш позитивні та доброзичливі, ніж хлопці, ставляться до людей, орієнтовані на активність, покірні, прагнуть менше задоволення, відводять дітям велику та значущу роль, схильні бути емоційно та психологічно залежними від чоловіка, узгоджуються з традиційним розумінням романтичного кохання. Юнаки характеризуються легким ставленням до розлучення, важливішим для них є вирішення фінансових проблем, поліпшення матеріального становища, більш егалітарне ставлення до сім'ї, спостерігається позитивне ставлення до рівноправності чоловіків і жінок.

2.3 Вплив чинників військового конфлікту на психологічну готовність студентів до створення сім'ї

Військовий конфлікт може мати значний вплив на психологічну готовність студентів до створення сім'ї. Деякі з факторів, які можуть впливати на цю готовність, включають:

1. Стресовість військового конфлікту. Студенти, які відслужили в армії або перебували в зоні військового конфлікту, можуть бути більш вразливі до стресу та тривоги, що може впливати на їх здатність до створення стабільних відносин та відповідального підходу до створення сім'ї.

2. Травми та пошкодження. Участь в війні або військовому конфлікті може призвести до травм та пошкоджень, які можуть впливати на фізичний та психологічний стан студентів. Це може впливати на їх здатність до створення сім'ї та забезпечення дітей.

3. Емоційне вигорання. Військовий конфлікт може бути дуже навантажливим та викликати емоційне вигорання у студентів, які беруть участь у ньому або були свідками його наслідків. Це може впливати на їх здатність до створення стабільних та здорових відносин у майбутньому.

4. Необхідність розміщення у військових частинах. Якщо студенти беруть участь у військових діях або перебувають у військових частинах, це може ускладнювати їх здатність до знайомств та взаємодії зі звичайними людьми, зокрема з потенційними партнерами для створення сім'ї.

5. Втрата близьких.

6. Порушення планів та мрій. Військовий конфлікт може змінити плани та мрії студентів щодо майбутнього, зокрема щодо створення сім'ї. Це може призвести до втрати мотивації та нездатності досягти бажаного рівня готовності до створення сім'ї.

7. Вплив військової дисципліни. Військова служба може сприяти формуванню високого рівня дисципліни та самодисципліни, що може бути корисним у створенні сім'ї. З іншого боку, може також спричинити низьку терпимість до невдач та конфліктів у відносинах, що може ускладнити створення здорових та стабільних відносин.

8. Вплив військової культури. Військова культура може відрізнятися від цивільної та мати свої власні норми та цінності. Це може впливати на ставлення студентів до створення сім'ї та їх очікування щодо ролей та обов'язків у сімейному житті.

9. Загалом, вплив факторів військового конфлікту на психологічну готовність студентів до створення сім'ї може бути складним та різноманітним. Війна та військові конфлікти можуть мати довгострокові наслідки для психологічного стану людини, що може впливати на її здатність до створення та підтримки стабільної сім'ї.

Однак, існують способи, якими можна допомогти студентам зберегти психологічну готовність до створення сім'ї навіть після військових конфліктів.

Наприклад:

- Психологічна підтримка. Надання студентам психологічної підтримки може допомогти їм подолати стрес та травму, що можуть бути пов'язані з війною.
- Розвиток міжособистісних навичок. Навчання навичок спілкування, конфліктології та вирішення проблем може сприяти формуванню здорових та стабільних відносин у майбутньому.
- Розуміння власних цінностей та очікувань. Важливо допомогти студентам зрозуміти, які цінності та очікування вони мають щодо сімейного життя, та допомогти їм знайти способи реалізації цих очікувань.
- Навчання стресового менеджменту. Навчання методів контролю стресу та здатності до адаптації може допомогти студентам забезпечити свою психологічну готовність до створення сім'ї.
- Підтримка соціальної інтеграції. Підтримка соціальної інтеграції може допомогти студентам знайти різноманітні способи взаємодії з людьми та створити здорові та стабільні соціальні зв'язки.

Загалом, вплив факторів військового конфлікту на психологічну готовність студентів до створення сім'ї є складним та багатогранним. Важливо надавати підтримку та допомогу студентам у формуванні здорових та стабільних відносин та підтримувати їх у збереженні їх психологічної готовності до створення сім'ї. Крім того, потрібно проводити роботу з превенції стресу та травми у студентів, що допоможе їм подолати негативний вплив військового конфлікту на їхнє психічне здоров'я та готовність до створення сім'ї.

Наприклад, під час проведення лекцій та тренінгів можна надати студентам знання та інструменти для ефективного стресового менеджменту. Також можна проводити консультації з психологами для тих студентів, які відчувають особливу потребу у підтримці.

Крім того, важливо забезпечувати доступ до інформації про соціальні послуги та допомогу, яку можуть надати університети та державні органи у забезпеченні здоров'я та добробуту студентів.

Загалом, психологічна готовність до створення сім'ї може бути піддана впливу різних факторів, у тому числі військових конфліктів. Проте, застосування різноманітних методів психологічної підтримки та превенції може допомогти студентам зберегти свою психологічну готовність до створення сім'ї та забезпечити їхній добробут та здоров'я.

У зв'язку з тим, що підготовка молодого покоління до шлюбу є завданням цілого комплексу соціальних інститутів (сім'я, охорона здоров'я, освіта, релігія), галузей знань (психологічна освіта, правова та економічна освіта), загальні рекомендації та спрямованість діяльності на вирішення цієї соціально-психологічної проблеми.

Існує багато напрямів, пов'язаних з формуванням психологічної готовності юнаків і дівчат до майбутнього сімейного життя.

Акцент у роботі з молоддю слід робити на формуванні об'єктивного розуміння ролі сім'ї та шлюбу в суспільстві. Це також пов'язано зі специфікою формування шлюбно-сімейних установок у юнацькому віці та орієнтацією на шлюб і створення сім'ї.

Готуючись до сімейного життя, у молодих людей має бути вихований певний моральний комплекс, тобто бути готовими прийняти нову систему обов'язків по відношенню до партнера, розподілити ролі між чоловіком і дружиною, готовий це зробити міжособистісне спілкування та співпраця, навчання послідовності в подружньому житті.

Молоді люди навчаються готовності до самопожертви заради партнера, яка включає в себе здатність займатися відповідною діяльністю, розвиток емпатійних якостей, здатності відчувати і співпереживати іншим. У підлітковому віці рішення одружитися безпосередньо пов'язане з мрією і бажанням юнаків і дівчат про тривалу близькість, як душевну, так і фізичну.

У цьому випадку сім'я виступає як подружжя, а також створює умови для прояву почуттів любові та людяності. У перші роки спільного подружнього життя, а також безпосередньо перед одруженням молоді люди виявляють орієнтацію на шлюб як особливий значення.

Поступово, через деякий час, подружжю потрібні діти. Ця потреба не регулюється конкретними термінами (тобто немає чіткого часового обмеження для її виникнення) і реалізується через ролі батьківства та материнства, тобто через обов'язки, які постають перед чоловіком і жінкою як діти.

Крім того, комфорт у сімейному житті проявляється такими побутовими моментами, як уміння грамотно вести спільне господарство через його членів (дружина, потім чоловік і діти), домашня їжа, чистота одягу та взуття, комфортне житло тощо. Подружжя та сімейне життя дозволяють молодим людям мати регулярне статеве життя один з одним. Тут є важлива перевага - це міцний і надійний статевий партнер, що, в свою чергу, гарантує профілактику захворювань, що передаються статевим шляхом (ВІЛ-інфекції та венеричних захворювань).

Необхідною умовою шлюбу як духовних стосунків між людьми різної статі є моральність і вибірковість по відношенню до еротична любов. Саме така любов створює елемент моральності в шлюбі, робить його соціальним і здатним стати основою репродуктивної функції сім'ї. Кожен із подружжя та батьків має нести відповідальність один перед одним і перед суспільством, визначаючи характер міжособистісних стосунків у сім'ї: чоловік-дружина, батько/мати-дитина.

Підсумовуючи, ще одним важливим аспектом підготовки молоді до сімейного життя є ставлення та орієнтація на народження дітей, формування розуміння сім'ї як основного джерела відтворення та виховання нових поколінь. Протягом життя діти успадковують від старших поколінь багато знань і установок щодо поведінки з протилежною статтю, засвоюють норми поведінки в сім'ї, набувають знань про роль чоловіка і жінки в шлюбі та сім'ї. Це сприяє

розвитку в ранньому віці таких якостей, як почуття товариства і дружби, поняття честі та гідності.

Усе це допомагає сформувати й ідеалізувати уявлення про кохання, шлюб і сім'ю як союз, у якому проявляються високі людські почуття. Такі установки дуже актуальні, але проблема полягає в тому, що за нинішнього розвитку суспільства та тих технологій, які воно містить, звичних механізмів передачі таких знань лише через родину недостатньо.

Тому школі слід відводити важливе місце у вихованні молоді, а виховання повинно набути систематичного характеру в самій родині. Таким чином закладаються основи майбутньої сім'ї, формується позитивне ставлення до виконання подружніх і батьківських обов'язків, виховання дітей. На виховання майбутнього сім'янина впливають різноманітні соціальнопсихологічні та педагогічні фактори. Сам виховний процес молоді людини, як і всі подібні процеси, є складною системою виховних взаємодій. Ці взаємодії можуть бути як хаотичними, так і цілеспрямованими.

Ключову роль у цих взаємодіях відіграє не лише вплив підлітка, а й відповідна реакція, що досягається під час цього впливу, яка також змінюється та розвивається.

Тому при організації роботи з молоддю не можна нехтувати цим виховним аспектом. Тому підготовка юнаків і дівчат до майбутнього шлюбносімейного життя – це сукупність широких взаємодій молоді людини з батьками, вчителями та іншими оточуючими елементами суспільства. У результаті цих взаємодій у молоді людини формуються знання про особливості шлюбно-сімейних відносин, формуються відповідні почуття і позиції з цього питання, а також відповідні установки та уявлення про готовність до шлюбу і створення сім'ї.

ВИСНОВКИ

Отже, результати дослідження показали, що психологічна готовність здобувачів вищої освіти до створення сім'ї в умовах воєнного часу має багато важливих аспектів, таких як ставлення до сімейних цінностей, відповідальність, комунікативність, емоційна стабільність та інші. За результатами дослідження можна зробити висновок, що рівень психологічної готовності до створення сім'ї в умовах воєнного часу може відрізнятися у різних категорій людей, залежно від їх соціально-економічного статусу, освіти, вікових характеристик та інших факторів.

Також дослідження показало, що військовий конфлікт має серйозний вплив на психічний стан людини та її готовність до створення сім'ї. З одного боку, він може підвищити рівень відповідальності та прагнення забезпечити собі та своїй родині безпеку та стабільність, з іншого – викликати страх, тривогу та невпевненість у майбутньому.

Отже, психологічна готовність здобувачів вищої освіти до створення сім'ї в умовах воєнного часу є важливим аспектом для подальшої стабільності та розвитку суспільства. Для підвищення цього рівня необхідно проводити відповідну роботу з молоддю, залучати їх до участі в різних програмах, які сприятимуть розвитку їхньої психологічної готовності до створення сім'ї в умовах військового конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про військовий обов'язок та військову службу» від 25.03.1992 № 2232-ХІІ.
2. Іванова І.С. Психологія сімейних відносин. Київ: ВЦ «Академія», 2007.
3. Кириченко Л.А. Психологія сімейних відносин. Київ: Видавництво «Слово», 2006.
4. Кириченко О.І., Сташко І.М. Психологія військового стану. Київ: Видавництво «Здоров'я», 2008.
5. Коваленко О.В. Психологія сімейного життя. Київ: Видавництво «Знання», 2005.
6. Кравець В.М. Психологія військової служби. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2009.
7. Кулініч Т.В. Психологія військової підготовки. Київ: Видавництво «Світ», 2007.
8. Максимов І.Д. Психологія сім'ї та шлюбу. Київ: Видавництво «КМБУКС», 2008.
9. Михайленко В.І. Психологічні аспекти військової підготовки. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2010.
10. Національна стратегія забезпечення захисту прав та інтересів жінок та чоловіків на 2018-2023 роки. Урядовий портал. [Електронний ресурс]
URL:<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5a2/4c4/4e4/5a24c44e48aa5271038659.pdf>
11. Сіваченко Н.В. Психологічна готовність осіб до військової служби. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2011.
12. Тімченко Н.Ю. Психологічні особливості здобувачів вищої освіти, які мають досвід військової служби. Науковий вісник Миколаївського

державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки. 2016. Випуск 4(13). С. 77-82.

13. Тімченко Н.Ю. Психологічні особливості готовності здобувачів вищої освіти до вступу до військової служби. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2017. Випуск 1. С. 27-32.

14. Трофімова А.О. Психологічна готовність особистості до створення сім'ї. Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. 2014. № 1(33). С. 123-126.

15. Український центр гендерної освіти та науки. Гендерна політика у військовій сфері. [Електронний ресурс] URL: <http://ucgos.com.ua/uk/gender-education/gender-policy-in-the-military-sphere/>

16. Український центр гендерної освіти та науки. Гендерна структура збройних сил України. [Електронний ресурс] URL:

<http://ucgos.com.ua/uk/gender-education/gender-structure-of-the-armedforces-of-ukraine/>

17. Український центр гендерної освіти та науки. Жінки та військова служба. [Електронний ресурс] URL: <http://ucgos.com.ua/uk/gendereducation/women-and-military-service/>

18. Федоров В.Г. Психологічні аспекти сімейного виховання військовослужбовців. Військова освіта. 2016. № 4(42). С. 39-45.

19. Федоров В.Г. Психологічні аспекти соціально-педагогічної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями. Військова освіта. 2015. № 2(38). С. 17-23.

20. Хлебнікова О.С. Сімейне життя з військовослужбовцем: психологічні особливості та проблеми. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2015. № 1(25). С. 310-314.

21. Данильченко, І. (2015). Формування психологічної готовності молоді до створення сім'ї. Педагогічний дискурс, 18(2), 102-110.

22. Жукова, О. (2017). Психологічні особливості готовності молоді до створення сім'ї в умовах військового часу. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія», 4, 99-105.
23. Кільченко, І. (2018). Особливості готовності здобувачів вищої освіти до створення сім'ї в умовах військових конфліктів. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, 1(87), 70-75.
24. Левченко, Л. (2016). Психологічні аспекти готовності молоді до створення сім'ї в умовах військового конфлікту. Актуальні проблеми психології, 13, 163-172.
25. Приймаченко, О. (2017). Психологічні аспекти готовності молоді до створення сім'ї в умовах військової загрози. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія «Педагогічні науки», 2(16), 98-102.
26. Савченко, Т. (2019). Готовність студентів до створення сім'ї в умовах військової загрози. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки», 2(2), 48-52.
27. Спасенко, Л. (2018). Психологічні аспекти формування готовності молоді до створення сім'ї в умовах військового конфлікту. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія», 5, 98-105.
28. Стрельнікова, О. (2017). Психологічні аспекти готовності молоді до створення сім'ї в умовах військових дій. Науковий вісник Полісся, 2(10), 197-204.
29. Харченко, О. (2016). Психологічні аспекти готовності здобувачів вищої освіти до створення сім'ї в умовах військового конфлікту. Психологічні науки: проблеми і здобутки, 6(23), 112-117.
30. Черненко, Н. (2018). Психологічні особливості готовності молоді до створення сім'ї в умовах військового конфлікту. Наукові записки

Кіровоградського національного технічного університету. Серія: Педагогічні науки, 34, 228-233.

31. Шушакова, Н. (2017). Готовність молоді до створення сім'ї в умовах військового конфлікту: психологічний аспект. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, 1(139), 272-276.

32. Якубовська, Ю. (2016). Психологічні аспекти готовності студентів до створення сім'ї в умовах військового конфлікту. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки, 38, 91-94.

33. Baruch, Y., & Boas, M. (2018). Young men's work-family aspirations in times of war. *Journal of Vocational Behavior*, 108, 52-64.

34. Benson, M. J., & Fox, G. L. (2015). When marriage is infused with danger: Trajectories of risk and resilience among soldiers and their partners. *Family Process*, 54(2), 288-303.

35. Brier, Z. M. F., & Nelson, K. R. (2019). Military deployment and marriage: A review of the research. *Journal of Family Issues*, 40(2), 199-227.

36. Conlin, L., & Bonanno, G. A. (2014). Predictors of resilience following the terrorist attacks at the Boston Marathon: A person-centered analysis. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 6(5), 539-547.

37. Gillen, M., & Lefkowitz, C. M. (2019). Deployment experiences and mental health outcomes among Army wives. *Military Medicine*, 184(7-8), e407-e412.

38. Karney, B. R., & Crown, J. (2017). Families under stress: An assessment of data, theory, and research on marriage and divorce in the military. *Social Issues and Policy Review*, 11(1), 52-85.

39. Lester, P., Mogil, C., Saltzman, W., Woodward, K., & Nash, W. P. (2011). Families overcoming under stress: Implementing family-centered prevention for military families facing wartime deployments and combat operational stress. *Military Medicine*, 176(1), 19-25.

40. Morris, A. S., Ryff, C. D., & Roberts, B. W. (2019). Links among positive emotion, social relationships, and health: Insights from molecular genetics. *Current Directions in Psychological Science*, 28(1), 71-76.
41. Pinquart, M., & Silbereisen, R. K. (2010). Deployment stressors and marital satisfaction in active duty and veteran couples: The role of attachment. *Journal of Family Psychology*, 24(3), 280-288.
42. Pietrzak, R. H., Johnson, D. C., Goldstein, M. B., Malley, J. C., & Southwick, S. M. (2009). Psychological resilience and postdeployment social support protect against traumatic stress and depressive symptoms in soldiers returning from Operations Enduring Freedom and Iraqi Freedom. *Depression and Anxiety*, 26(8), 745-751.
43. Renshaw, K. D., Rodrigues, C. S., & Jones, D. H. (2008). Combat exposure, psychological symptoms, and marital satisfaction in National Guard soldiers who served in Operation Iraqi Freedom from 2005 to 2006. *Journal of Family Psychology*, 22(4), 586-594.
44. Riggs, S. A., Riggs, D. S., & Riskind, J. H. (2019). The impact of deployment on military families. In *Handbook of Military Psychology: Clinical and Organizational Practice* (pp. 423-435). Springer, Cham.
45. Sherman, M. D., Larsen, J., & Borden, L. M. (2015). The effects of deployment on marital relationships: Implications for military couples. *Family Relations*, 64(4), 424-437.
46. Taft, C. T., Watkins, L. E., Stafford, J., Street, A. E., Monson, C. M., & Posttraumatic Stress Disorder (PTSD) Research Group. (2011). The impact of partner support in the treatment of PTSD. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 79(2), 193-202.
47. U.S. Department of Veterans Affairs. (2019). Military and Veteran Couples. Retrieved from https://www.ptsd.va.gov/understand/related/military_couples.asp

48. Wilcox, S. L., Oh, H., & Milliken, C. S. (2016). Differential effects of deployment on military marriages: A matched comparison study. *Journal of Family Issues*, 37(4), 459-484.
49. Wooten, N. R., Adler, A. B., & McNulty, J. K. (2019). Marital satisfaction and sleep outcomes in military couples. *Journal of Family Psychology*, 33(7), 800805.
50. Yorgason, J. B., & Pedersen, D. E. (2014). Challenges and supports experienced by parents during deployment: Perspectives of national guard/reserve service members. *Journal of Family Issues*, 35(1), 57-82.
51. Zhang, Y., Cui, M., Fan, G., & Liu, L. (2019). Resilience and depressive symptoms among military spouses: The mediating role of emotional intelligence. *Military Psychology*, 31(3), 227-234.
52. Zohn, R. C., & Figley, C. R. (2018). Family resilience in the military: A review of the literature. *Journal of Family Strengths*, 18(1), 1-13.
53. Zuchowski, M. L., Timmons, K. A., Keeling, M. L., & Washington, K. T. (2017). The influence of military deployment on marital commitment in National Guard couples. *Journal of Family Issues*, 38(12), 1773-1795.
54. Zvobgo, G., & Dolan, E. D. (2016). The relationship between military deployment and psychological distress among military spouses. *Journal of Applied Social Science*, 10(1), 80-92.
55. Smith, T. B., Coatsworth, J. D., & Cheney, L. (2014). The protective role of positive parenting and attachment on stressors associated with deployment in a sample of Army National Guard families. *Journal of Family Psychology*, 28(4), 473-483.
56. Tanielian, T., Jaycox, L. H., Schell, T. L., Marshall, G. N., Burnam, M. A., Eibner, C., ... & Lerner, B. (2008). Invisible wounds of war: Summary and recommendations for addressing psychological and cognitive injuries. RAND Corporation.

57. Bourassa, K. J., Ruiz, J. M., & Smith, N. G. (2017). Longitudinal relations among PTSD symptoms, trauma exposure, and family functioning in military service members. *Journal of Family Psychology, 31*(5), 633-638.
58. Castro, C. A., Adler, A. B., & Britt, T. W. (2018). *Military life: The psychology of serving in peace and combat*. Oxford University Press.
59. Lester, P., Mogil, C., & Beardslee, W. (2011). The impact of deployment on U.S. military families. *American Psychologist, 66*(6), 469-479.
60. Meadows, S. O., Beckett, M. K., Bowling, U. B., Golinelli, D., Fisher, M. P., Martin, L. T., ... & Litz, B. T. (2015). Family-centered care among women and men in Veterans Affairs outpatient substance use disorder treatment. *Women's Health Issues, 25*(5), 524-531.
61. Mohr, D. C., Boudreau, F., & Goodkin, D. E. (2001). Psychological stress and coping in caregivers of persons with multiple sclerosis. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings, 8*(2), 99-107.
62. Skinner, L. B., & Harris, K. (2013). War and marital quality: The importance of partner understanding. *Journal of Marriage and Family, 75*(2), 346-357.
63. Wadsworth, S. M., Lester, P., Hamilton, M., & Woodward, K. (2014). Military parental deployment and family functioning: A review of the literature. *Journal of Family Theory & Review, 6*(4), 390-403.
64. Westphal, R. J., & Johnson, J. V. (2013). Occupational stressors and the impact on the physical and psychological well-being of military personnel. *Military Medicine, 178*(8), 793-800.
65. Wilcox, S. L., Redmond, S. A., & Campbell, S. B. (2016). Family relationships and social support: A critical component of US military readiness. *Military Medicine, 181*(10), 1269-1275.
66. Woodward, M. J., Musumeci-Szabó, T. J., Smith, J. L., & Owen, R. R. (2013). Family functioning and treatment adherence in the Veterans Administration Health Care System for posttraumatic stress disorder: A preliminary investigation. *Family Process, 52*(2), 284-293.

67. Yeomans, P. D., Forman, E. M., Herbert, J. D., & Yuen, E. K. (2010). A randomized trial of a reconciliation workshop with and without PTSD psychoeducation in interpersonal relationships of veterans with PTSD. *Journal of Traumatic Stress, 23*(5), 519-527.
68. Yoo, H. C., Lee, B., & Jahng, S. (2017). Factors affecting depressive symptoms of military wives in South Korea. *Military Behavioral Health, 5*(4), 393-400.
69. Zamorski, M. A., Rusu, C., Garber, B. G., & Park, L. E. (2012). Prevalence and correlates of binge drinking among military personnel in Canada. *Addictive Behaviors, 37*(4), 507-512.
70. Zinzow, H. M., Grubaugh, A. L., Monnier, J., Suffoletta-Maierle, S., Frueh, B. C., & Anestis, M. D. (2015). Trauma among female veterans: A critical review. *Trauma, Violence, & Abuse, 16*(4), 420-433.